

Siirtolaisuus – Migration 1/2005

32. vuosikerta / 32nd year
ISSN 0355-3779

Julkaisija / Publisher

Siirtolaisuusinstituutti

Migrationsinstitutet

The Institute of Migration

Linnankatu 61, 20100 Turku, Finland

Puh. / tel. (0)2-2840 440

Fax (0)2-2333 460

email: taisai@utu.fi

Internet: www.migrationinstitute.fi

Pohjanmaan aluekeskus

Österbottens regioncenter

Regional Centre of Ostrobothnia

Keikulinkuja 1, 61100 Peräseinäjoki, Finland

Puh. / tel. (0)44-2592447

Fax (0)6-4181 279

email: siirtolaisuusinstituutti@netikka.fi

Päätoimittaja / Editor-in-Chief

Olavi Koivukangas

Toimitussihteeri / Editorial Assistant

Taimi Sainio

Toimittajat / Editors

Krister Björklund, Elli Heikkilä

Toimituskunta / Editorial Board

Siirtolaisuusinstituutin hallitus

Administrative Board of the Institute of Migration

Taitto / Layout

Krister Björklund

Tilaushinta 2005 / Subscriptions 2005

4 numeroa / nummer / issues

15 €/vuosi/år/year

Vammalan Kirjapaino Oy, 2005

Sisältö • Contents

Pirjo Pöllänen

**Miehen paikka perheessä -
venäläisten maahanmuuttajanaisten
kokemuksia miehen paikasta
perheessä Venäjällä ja Suomessa**

Ede Jaanso

**Migration in Baltic Sea area: The case
of Estonia as a sending country**

Tuomas Martikainen

Maahanmuuttajat, uskonto ja Suomi

Aini Pehkonen

**Maalle muuttajien motiivit ja
sosiaalinen verkosto kyläyhteisössä**

Tutkimusjohtajan palsta

Apurahat

Tiedotuksia

- Siirtolaisuusmuseohanke edistyy
- Esa Hakala 70 vuotta
- Väitös

Kirjat

Kansi: Monien ennen eksoottisina pidettyjen uskontojen harjoittajia kohtaa nykyisin usein Suomessakin maahanmuuton seurauksena.

Cover: As a consequence of immigration, religions formerly considered exotic in Finland are becoming more common.

Miehen paikka perheessä – venäläisten maahanmuuttajanaisten kokemuksia miehen paikasta perheessä Venäjällä ja Suomessa

Pirjo Pöllänen

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan miehen paikkaa perheessä venäläisten suomalaisen miehen kanssa avioituneiden maahanmuuttajanaisten kertomusten ja aikaisemman venäläisestä perhekulttuurista tehdyn tutkimuksen valossa. Neuvostoliiton hajottua ja naisten menettäessä asemiaan työmarkkinoilla ovat venäläiset naiset hakeneet uudenlaisia ratkaisuja lastensa ja itsensä taloudellisen turvallisuuden takaamiseksi. Yksi tällainen ratkaisu on ulkomaille avioituminen. Venäläis-suomalaiset avioliitot ovatkin yleistyneet Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Aikaisemman tutkimuksen mukaan venäläinen mies on poissaoleva tai marginaalinen venäläisen äidin ja lapsen (sekä isoäidin) muodostamassa perheyhteydessä. Suomeen muuttaneiden maahanmuuttajanaisten kertomuksia peilataan tässä artikkelissa aikaisemman tutkimuksen tuloksiin. Maahanmuuttajanaisten teema-

Pirjo Pöllänen, YTM, assistentti, Joensuun yliopisto, yhteiskunta-politiikan laitos. Kirjoittaja valmis-telee väitöskirjaansa venäläisistä maahanmuuttajanaisista ja heidän käsityksistään äitiydestä kahden kulttuurin kohdatessa venäläis-suomalaisten perheiden arjessa.

haastatteluiden kautta etsitään vastausta myös kysymykseen, onko suomalainen mies venäläisen äidin ja lapsen perheessä ”puuttuva kolmas”.

Johdanto

Venäläisessä perheessä isän (miehen) paikka on tutkimuksissa tulkittu näkymättömäksi tai marginaaliseksi. Tutkimukset venäläisistä perhevastuista osoittavat, että äidit ovat venäläisten perheiden ensisijaisia vastuunkantajia. Palkkatyö on nähty venäläisen miehen ainoaksi velvollisuudeksi perhettä (vaimoa ja lapsia) kohtaan. Venäläisen perheen keskiön muodostaa äidin, lapsen ja isoäidin välinen kolmiyhteys (Issoupova 2000, 31; Rotkirch 1997, 246-247; Castren 2001, 94). Miehet eivät siis tutkimusten mukaan ole olleet venäläisessä perheessä näkyviä sen kummemmin isinä kuin aviomiehinäkään. Kuitenkin venäläisillä naisilla on ollut ja on edelleen halu hankkia itselleen mies. Anna Rotkirch (1997, 251) toteaa Holmgreniin viitaten, että venäläisillä naisilla on paradoksaalinen suhtautuminen perheeseen, mikä näkyy muun muassa siinä, että he puhuvat miehen tarpeellisuudesta ja tuntevat olonsa vajaiksi ilman miestä, mutta samaan aikaan heillä

on kyky ja tottumus ratkaista niin taloudellisia kuin sosiaalisiakin ongelmia itsenäisesti ilman miehen tukea.

Venäläisten miesten poissaolo perheistä on ollut myös konkreettista. Muun muassa sodat ja miesten ennenaikaiset kuolemat esimerkiksi alkoholikäytön vuoksi, ovat usein jättäneet miehen paikan venäläisessä perheessä tyhjäksi. Nyky-Venäjällä naiset ovat etsineet uusia ratkaisuja täyttääkseen tyhjäksi jääneen miehen paikan. Yksi tällainen ratkaisu on ulkomaille muuttaminen. Tässä artikkelissa selvitan aikaisemman kirjallisuuden ja venäläisten suomalaisten miesten kanssa avioituneiden maahanmuuttajanaisten teema-haastattelujen kautta sitä, mikä on miehen paikka venäläisen äidin ja lapsen välisessä suhteessa, ja mitä miehen paikalle tapahtuu silloin, kun venäläinen nainen solmii parisuhteen suomalaisen miehen kanssa?

Artikkeli perustuu aikaisempaan, lähinnä englanninkieliseen, venäläisestä (neuvostoliittolaisesta) vanhemmuudesta tehtyyn tutkimukseen sekä venäläisiltä maahanmuuttajanaisilta keräämäni haastatteluaineiston kokeilevaan analyysiin. Analyysissäni olen reflektoinut aikaisemmasta tutkimuksesta esiin nostamia-

ni teemoja ja käsitteitä kahden maahanmuuttajanaisen litteroituun teemahaastatteluun. Lisäksi aineistoni käsittää toistaiseksi litteroimattomia haastatteluja, joita en kuitenkaan tässä artikkelissa ole systemaattisesti analysoinut. Haastateltavinani on sellaisia Suomeen muuttaneita venäläisiä naisia, jotka elävät tai ovat eläneet parisuhteessa suomalaisen miehen kanssa, ja heidän kertomustensa kautta peilataan miehen paikkaa perheessä toisaalta Venäjällä ja toisaalta Suomessa. Tarkastelen artikkelissa neuvostoperhettä ja venäläistä perhettä sekä historiallisesta perspektiivistä että maahanmuuttajanaisten kertomusten kautta. Historiallinen jäsenyykseni ei kuitenkaan ole kronologinen, enkä tarkastele perhettä vuosikymmen vuosikymmeneltä, vaan olen valinnut artikkelin teemoiksi (1) isyyden rajoittumisen biologiseen isyyteen, (2) isättömät lapset, (3) venäläisen miehen suhteen alkoholiin, (4) uuden isyyden sekä (5) suomalaisen miehen paikan venäläisen naisen elämässä. Artikkelini toimii pohjana venäläisistä maahanmuuttajanaisista tekeillä olevalle väitöskirjalleni, joten olen jäsentelyissäni pyrkinyt tarkan kronologisuuden sijaan tuomaan esiin ne teemat, joilla on yhteys tämän päivän venäläiseen perhetutkimukseen ja maahanmuuttajanaisten arkielämään venäläis-suomalaisessa perheessä.

Venäläisen miehen paikka perheessä historian valossa

Tsaarinajan Venäjällä vallitseva perhekäsitys oli patriarkaalinen. Käsitys miehestä perheen pääna kumpusi ortodoksisuudesta ja

vallitsi erityisesti talonpoikaisperheissä (Kukhterin 2000, 72; ks myös Kotovskaia ja Shalygina 1996, 129). Vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa patriarkaalisuuden kyseenalaistaminen oli vastareaktio tsaarinajan ideologialle (Kukhterin 2000, 72). Isän paikka neuvostoperheessä oli näkymätön, sillä työ oli neuvostomiehen elämän keskeisin tehtävä (Kukhterin 2000, 80). Toisaalta isän paikka saattoi jäädä myös konkreettisesti tyhjäksi, sillä esimerkiksi Stalinin puhdistusten aikana moni perhe menetti isänsä, ja myöhemmin toisen maailmansodan aikana isiä kuoli sodassa (Kiblitkaya 2000, 56).

Vanhemmuus oli vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa niin miehille kuin naisillekin valtiollinen tehtävä (Kukhterin 2000, 80). Lapiduksen (1978, 234) mukaan neuvostojohtajat kohtelivat perhettä instituutiona, jonka katsottiin mukautuvan julkisen vallan (public policy) vaatimuksiin varauksettomasti. Neuvostoliitossa kommunistinen ideologia oli yhteiskuntaa läpileikkaava teema, joka tuli huomioida myös lasten kasvatuksessa. Niin miesten kuin naistenkin keskeisin tehtävä oli kommunistisen yhteiskunnan rakentaminen (Tartakovskaya 2000, 119). Tähän kommunistisen yhteiskunnan rakentamiseen kuului se, että yhteiskunnan jäsenet tuottivat uusia sukupolvia – vanhemmuus oli valtiollinen velvollisuus (Kukhterin 2000, 80; Goldman 1993, 257; Issoupova 2000, 31). Perheen ja ihmisten yksityisyys oli Neuvostoliitossa valjastettu kommunistisen yhteiskunnan palvelukseen (Tartakovskaya 2000, 119). Uusien sukupolvien

tuottaminen tarkoitti ensinnäkin lasten siittämistä ja synnyttämistä, mutta toiseksi neuvostolapset tuli kasvattaa kommunistisiksi kansalaisiksi.

Neuvostoliitossa sukupuoliero oli näkyvä ja yhteiskuntaa hallitseva ideologia, jonka kautta yhteiskuntaa rakennettiin (Ashwin 2000, 1). Ashwinin mukaan sukupuoli oli Neuvostoliitossa selkeä kategoria, jonka edellyttämällä tavalla osallistuttiin yhteiskunnan rakentamiseen. Sosialistisessa neuvostoyhteiskunnassa miesten ja naisten tehtävät olivat sukupuolittuneita niin, että naisten tehtäviin kuului palkkatyön ohella perheestä ja kotitöistä huolehtiminen, kun taas miesten tehtävät rajoittuivat julkiseen tilaan – heidän tehtävään oli palkkatyö (Ashwin 2000, 1; Attwood 1996, 96). Tätä kuvaa mm. haastateltavani kertoessaan ensimmäisestä avioliitostaan Ukrainassa:

”Ensin ajattelet lasta, että se hänen tarpeet ja sit vasta omat tarpeet. ... se siellä päin, siellä ensimmäisessä avioliitossa, se lapsen kaikki oli vaan minun ... minun mielestä. Koska hän (ex-mies PP) ei paljon osallistunut, hän vain kävi töissä ja minä kaikki hoitelin, että se lapsi on kunnossa.”

Isyyden rajoittuminen vain biologiseen isyyteen

Isyys (biologisena) virallisena tehtävänä kuului neuvostomiehen velvollisuuksiin, sillä kuten Kukhterin (2000, 80) toteaa, niin vanhemmuus oli vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa myös miehille valtiollinen tehtävä. Vanhemmuuden kategoriassa isyys rajoittui neuvos-

toyhteiskunnassa kuitenkin vain biologiseen/viralliseen isyyteen.¹ Koska äidit olivat neuvostoperheen moraalisia ja taloudellisia kaitsijoita, niin ei isyydelle juurikaan ollut tilaa vanhemmuuden kategorian sisällä (Rotkirch 1997; Kukhterin 2000; Zdravomyslova 1996). Maahanmuuttajanaisten haastattelujen perusteella voidaan jopa ajatella, että isien poissaolo äidin ja lapsen välisessä suhteessa alettiin Neuvostoliitossa tuottaa jo sairaaloiden synnytysosastoilla. Isät eivät päässeet neuvostoyhteiskunnassa katsomaan lastaan ja vaimoan synnytysosastolle – puhumattakaan synnytykseen osallistumisesta. Informanttini kertoo tilanteesta, joka Neuvostoliitossa oli vallitseva:

”Tietysti se, että se synnytysosasto suljettu paikka, että sinne ei pääse kukaan, läheinen. Kukaan ei pääse, että ikkunasta vaan pystyy eka kerroksessa. Että ei oo ketään läheistä, että se on huono juttu.”

Äidin laajan perhevastuun ohella neuvostomiehen isän vastuuta vähensi valtion vahva läsnäolo perheen elämässä. Koska julkinen lastenhoitojärjestelmä oli hyvin organisoitua, eivät isät yleensä osallistuneet lasten hoitoon ja kasvatukseen. Kukhterin (2000, 80) onkin todennut, että lastenhoito oli Neuvostoliitossa miehille ajanviete leipätyön ohella. Zdravomyslovan (1996, 46) mukaan isyyttä ei neuvostoyhteiskunnassa huomioitu sen kummemmin hallinnollisessa diskurssissa kuin yleisessä mielipiteessäkään. Hänen mukaansa vanhemmuuden kategorian sisällä isyyteen kohdistui yleisesti diskriminaatiota. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan

siis melko kiistattomasti todeta isyyden marginalisoituneen vallankumouksen jälkeisessä Neuvostoliitossa (Issoupova 2000; Kukhterin 2000). Neuvostoyhteiskunnassa isä oli ainakin symbolisesti suljettu pois valtion, äidin ja lapsen välisestä kolmiyhteydestä (Issoupova 2000, 31).

Isättömät lapset ja äitien uudet ratkaisut

Isyyden diskriminointi vanhemmuuden kategorian sisällä näkyi neuvostoyhteiskunnassa myös suhtautumisessa yksinhuoltajuuteen ja avioeroihin (Zdravomyslova 1996; Kukhterin 2000). Naisen oli Neuvostoliitossa helppo hakea avioeroa ja lasten huoltajuus myönnettiin helposti äidille (Kukhterin 2000, 85). Neuvostoliitossa naiset olivat avioerotilanteessa miehiinsä nähden vahvassa asemassa, sillä palkkatyö takasi naisille taloudellisen riippumattomuuden. Mikäli äidin palkka ei taannut perheelle elantoa, oli valtio valmis tukemaan äitejä taloudellisesti (Kukhterin 2000, 85). Yksinhuoltajuuteen alettiin erityisesti kaupungeissa suhtautua positiivisesti heti vallankumouksen jälkeisinä vuosina (Goldman 1991, 257). On kuitenkin syytä pitää mielessä, että puhuminen yhdestä ja yhtenäisestä venäläisestä (ja neuvostoliittolaisesta) tavasta suhtautua perheeseen ja käsitykseen yksinhuoltajuudesta ei tee oikeutta asioiden todelliselle luonteelle. Sillä, kuten Goldman (1991, 257) toteaa, vaikka kaupunkilaisnaiset alkoivat pitää lasten kasvattamista ilman isän tukea potentiaalisena vaihtoehtona jo vallankumouksen jälkeisinä vuo-

sina, niin maaseudulla aviottoman lapsen synnyttäminen oli häpeä vielä pitkään.

Vaikka yksinhuoltajuus on Venäjällä ollut kulttuurisesti sallittua – jopa hyväksyttävää – aina vuoden 1917 vallankumouksesta lähtien, ja vaikka yksinhuoltajuus on edelleenkin yleistä,² eivät kaikki naiset ole tyytyväisiä elässään ilman kumppania (Issoupova 2000, 50). Issoupova kertoo, että hän on haastatteluissaan tavannut myös naisia, jotka ovat joutuneet luopumaan lapsistaan taloudellisten syiden vuoksi. Lapsistaan luopumaan joutuneilla naisilla ei ole ollut tarvittavaa sosiaalista turvaverkostoa, jotta he olisivat yksinhuoltajina pystyneet kantamaan vastuun lapsistaan (ibid). Taloudellinen ahdinko ja turvaverkoston puute on saanut venäläiset naiset etsimään myös muunlaisia ratkaisuja elämäntilanteeseensa. Nyky-Venäjällä mahdollisia ratkaisuja ovat lapsesta luopumisen lisäksi myös mm. (ulkomaalaisen) sponsorin tai ulkomaalaisen aviomiehen hankkiminen sekä muutto ulkomaille (Ashwin 2000, 22; Yampolskaya 1997, 104-105; myös Issoupova 2000; Poretskina 1996; Bridger ja Kay 1996, 34).

Historiasta voidaan löytää selityksiä sille, miksi aviomiehen (tai mieselättäjän) hankkiminen on venäläisille naisille tärkeää. Neuvostoliitossa miesten tuhoutuminen muun muassa sodassa tai alkoholin kautta sai aikaan miespulan, joka aiheutti aviomiehen hankkimisen tärkeyden symbolisella tasolla (Rotkirch 1997, 250). Venäläinen isä oli poissaoleva perheen arjessa myös siksi, että jo 1800-luvun lopulta asti venäläiset miehet matkustivat

yleisesti työn perässä pois kotiaan, kaupunkeihin ja tehdaspaikkakunnille, jolloin äidit joutuivat huolehtimaan lapsistaan ilman isän ja aviomiehen tukea pitkiäkin aikoja (Kotovskaia ja Shalygina 1996, 129).³ Miespula ja isien poissaolo neuvostoperheissä sai aikaan paradoksaalisen tilanteen, jossa äideillä oli toisaalta kova tarve päästä naimisiin, koska he tunsivat olonsa vajaaksi ilman miestä, mutta samaan aikaan heillä oli kyky luotsata perheensä arkea ilman miehen läsnäoloa (Rotkirch 1997, 250-251).

Neuvostoliiton hajottua taloudellinen epävarmuus Venäjällä lisääntyi, ja erityisesti naiset menettivät työpaikkojaan, minkä vuoksi naimisiin pääsy nähtiin mahdollisuutena taata elanto itselleen ja lapsilleen (Bridger ja Kay 1996, 34; Zdravomyslova 1996). Erityisesti pienten lasten äidit etsivät taloudellista turvallisuutta usein myös länsimaalaisten miesten kanssa solmittavista avioliitoista (Bridger ja Kay 1996, 34; Warkentin 2000).

Venäläisen miehen suhde alkoholiin

Sosialistisessa Neuvostoliitossa miesten marginaalinen asema perheessä oli puolueen hyväksymä virallinen ideologia. Kukhterin (2000, 83) on sitä mieltä, että neuvostoperheessä naisilla oli määräysvaltaa miehiinsä, ja naisten tehtävä oli ohjailla perhettään. Miesten yllä leijui aina kysymysmerkki heidän käytöksestään ja erityisesti suhteestaan alkoholiin (Kiblitckaya 2000; Zdravomyslova ja Chikadze 2000). Vaikka alko-

holismista sosiaalisena ongelmana alettiin laajemmin keskustella vasta 1980-luvun puolivälissä, niin siitä huolimatta teorialla, jonka mukaan alkoholin runsas käyttö kuuluu perinteisesti venäläiseen kulttuuriin, on pitkä historia (Zdravomyslova ja Chikadze 2000, 36). Zdravomyslova ja Chikadze (2000, 48) ovat jopa sitä mieltä, että ”ankara ryypääminen” kuuluu venäläisten mielestä maskuliinisuuteen. Venäläisen miehen maskuliinisuuteen kuuluu maahanmuuttajanaisten haastatteluiden perusteella myös kotitöistä kieltäytyminen. Haastateltavani kertoo kotitöistä:

H: siellä ehkä että naisen työ pestä tiskiä, siis vaikka hän (mies PP) voisi pestä, mutta se on silleen... että kukaan ei näkisi sitä.

PP: ei oo miehekästä?

H: Tai jotenkin silleen siellä päin. Jos joku peseekin tiskii niin, niin ettei kukaan nää sitä.”

Valtion tukitoimet neuvostoperheille johtuivatkin osittain siitä, että vaikka kotona olisikin ollut mies, saattoi hän olla juopotteleva tai väkivaltainen isä, joka ei pystynyt huolehtimaan perheestään ja sen toimeentulosta. Valtiosta tuli Neuvostoliitossa poissaolevan ja näkymättömän isän korvike, joka tuki neuvostonaisia perheen elatuksessa. (Kukhterin 2000, 78.) Kukhterinin (2000, 83) aineistossa juopon isän oletus tulee esiin mm. haastattelussa, jossa ylpeä poika haluaa erityisesti korostaa sitä, ettei hänen isänsä ollut juoppo eikä hakannut äitiä. Samalla tavalla myös omassa aineistossani haastateltava tuo esiin, että hänen entinen miehensä ”ei ole mikään alkoholik, eikä hän lyö minut”. Se, että puhuttaessa neuvostomie-

hestä häneen liitetään aina myös kysymys alkoholismista, näkyy juuri tässä, että korostetaan isän ja ex-miehen raittiutta. Kukhterinin aineistossa isän raittius oli käynyt selväksi jo aikaisemmin haastattelun kuluessa, mutta silti poika katsoo tarpeelliseksi korostaa, ettei hänen isällään ollut neuvostomiehille tyypillistä alkoholiongelmaa. (Kukhterin 2000, 83.)

Alkoholin ohella myös väkivaltaisuus liitetään venäläiseen mieheen ja perhe-elämään. Joku haastateltavani oli jopa sitä mieltä, että perheväkivalta on Venäjällä elämäntapa. Haastattelemani naiset ovat pääasiassa hyvin avoimia myös perheväkivallasta keskusteltaessa. Eräs haastateltavani kertoo siitä, kuinka hän edellisessä avioliitossaan joutui perheväkivallan uhriksi:

”PP: No, entäs sitten oliko väkivaltainen tää mies?

H: no, joskus. Ei se joka päivä, mut ett hän ei juonut kyllä viinaa. ... Että kyllä se yhen kerran pahastikin löi minua, että kyllä.”

Myös tässä tulee esiin se, kuinka informanttini haluaa erityisesti korostaa sitä, ettei hänen entinen aviomiehensä ollut alkoholisoitunut, vaikka olikin väkivaltainen. Venäläisen miehen ankara ryypääminen on kuin kulttuurinen itsestäänselvyys, niin että jos joku mies ei käytäkään alkoholia, on sitä joka kerta erikseen tähdennettävä, koska yleinen olettamus on, että jokainen venäläinen mies juo viinaa.

Kohti uutta isyyttä

Vaikka isyyden marginalisointi olikin virallisella tasolla vallitseva normi vallankumouk-

sen jälkeisessä Neuvostoliitossa, niin aikaisempi tutkimus osoittaa sen, että isyydestä on olemassa myös toisenlainen tulkinta (Issoupova 2000, 38; Kukhterin 2000, 80). Kukhterin (2000, 82) on nimittäin venäläisiä miehiä haastatellessaan havainnut, että isän ja pojan väliset tunnesiteet usein vallankumouksen jälkeinkin muodostuivat läheisiksi. Isien merkitys erityisesti pojille on aina ollut suuri, siitä huolimatta, että virallinen ideologia määritteli isyyden vanhemmuuden marginaaliin. Myös Zdravomyslovan (1996) tutkimustulokset osoittavat, että ainakin osassa neuvostoperheistä isän paikka on ollut näkymätön vain tutkijoiden tulkinnoissa. Tutkiessaan venäläisiä psykologian opiskelijoita Zdravomyslova (1996, 65) tapaa haastateltavan, joka tuo esiin näkökulman siitä, kuinka nuori nainen kokee isänsä äitiään läheisemmäksi siitä syystä, että äidin tehdessä paljon töitä isällä oli ollut hänelle enemmän aikaa. Haastateltava kertoo, että hänen isänsä oli mm. opettanut hänet lukemaan.

Zdravomyslovan (1996, 65) haastatteluissa tuli esiin myös se, kuinka isä oli osallistunut erään 37-vuotiaan haastateltavan lapsuuden kodissa aina kotitöiden tekemiseen. Haastateltavan lapsuudenkodissa kotityöt teki aina se vanhemmista, jolla sillä hetkellä oli aikaa. Omassa aineistossani eräs haastateltava kertoo siitä, kuinka hänen venäläinen ex-miehensä osallistui kotitöiden tekoon enemmän kuin hänen nykyinen suomalainen miehensä.

”Venäjällä yleensä naiset valmistavat ruokaa, no en tiedä... minun esimerkiksi ensimmäisellä

perheellä oli näin, että mies voi myös valmistaa ruokaa, mutta yleensä minä teen se. Mutta hän auttoi esimerkiksi siivota kodin, ja meillä ei ollut pesukone, ja me yhdessä pesemme vaatteita, ja tiskaamme kuka tahansa.. kenellä oli aikaa se oli näin.”

Neuvostoliiton hajottua isän rooli venäläisessä perheessä on muuttunut. Isät ovat tulleet osaksi perhettä ja isyydestä on tullut Venäjällä tärkeämpää kuin koskaan aikaisemmin. Isyyden merkitys venäläisessä perheessä on kasvanut myös siksi, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valtio ei ole enää tukenut äidin ja lapsen elämää taloudellisesti. Isät ovat siis tulleet tarpeellisiksi myös perheen elättäjinä (Kukhterin 2000, 85-86). Aina nuorten miesten ei kuitenkaan ole helppo omaksua johtavaa roolia venäläisessä perheessä, koska venäläiset naiset ovat tottuneet käymään ansiotyössä ja huolehtimaan itsenäisesti perheen asioista – ilman miestensä läsnäoloa. Kukhterin (2000, 88) onkin sitä mieltä, että vaikka venäläiset miehet ovat saavuttaneet jonkin verran valtaa perheissä, niin patriarkalisesta järjestelmästä ei kuitenkaan ole kysymys. Tutkijoiden mukaan venäläiset äidit ovat toivottaneet isät vanhemmuuden kentällä tervetulleiksi, ja jotkut venäläiset miehet ovat alkaneet aktiivisesti ottaa osaa perheen asioiden hoitoon (Kukhterin 2000, 88; Issoupova 2000, 42). Issoupovan (2000, 42) mukaan isyydestä on Venäjällä tullut pikku hiljaa instituutio ja julkisuudessa isyyden kuvaksi on muodostunut aktiivisen ja vastuuntuntoisen isän kuva. Isyyden muutosta kuvaava konkreettinen

esimerkki tulee esille myös haastattelussani, jossa informanttini kertoo siitä, kuinka venäläiset isät voivat nykyisin osallistua myös synnytyksiin:

”Mutta nythän on muuttunut sielläkin (entisen Neuvostoliiton alueella PP) että mä kuulin, että pääsee miehet synnytykseen. Silloin kun minä synnytin että ei.”

Voidaankin siis todeta, että Neuvostoliiton hajottua ”uusi isä” on ilmaantunut venäläiseen perheeseen. Uudella isyydellä (new father) tarkoitetaan isyyttä, jossa mies tietoisesti pyrkii täysimääräiseen isyyteen (Huttunen 1994, 57; Korhonen 1999, 93). Huttusen (1994, 58) mukaan uudessa isyydessä pitäisi näkyä vähintäänkin isän sitoutuminen vanhemmuuteen äidin tavoin, molempien vanhempien samantainen pätevyys lastenhoidossa ja kotitöissä, kotiin jäämisen mahdollisuus potentiaalisena vaihtoehtona molemmille vanhemmille silloin, kun lapset ovat pieniä, ja lisäksi isän aito kiinnostus lapsiinsa ja heidän hyvinvointiinsa. Isän sitoutuminen vanhemmuuteen tarkoittaa vastuuta niin kotitöistä kuin lastenhoidosta ja kasvatuksestaakin yhtäläillä äidin kanssa (Huttunen 1994, 58). Mikäli nämä asiat eivät näy miehen vanhemmuudessa, niin silloin ei voida katsoa isyyden olennaisesti muuttuneen (Korhonen 1999, 94; Huttunen 1998, 59).

Vaikka uutta isyyttä voidaankin pitää positiivisena perhekulttuurin muutoksena, niin siitä huolimatta voidaan todeta, ettei naisten ole aina helppo luopua ensisijaisesta asemastaan suhteessa lapsiinsa. Korhonen (1999, 95) kertoo Linda Haasin tutkimuksesta, joka osoitti

”että silloinkin, kun äidit halusivat jakaa vanhemmuutta puolisoidensa kanssa, he eivät itse kuitenkaan olleet valmiita täydelliseen tasavertaisuuteen vaan halusivat säilyttää äidillisen yliveraisuutensa”. Samaan lopputulemaan voitaneen tulla myös mietittäessä venäläisen perhekulttuurin muutosta. Ehkä venäläisessä perheessä on lopulta kysymys siitä, ettei äitien sittenkään ole helppoa luopua ensisijaisesta asemastaan suhteessa lapsiinsa, ja siitä, etteivät nuoret miehet osaa ottaa paikkaansa isänä ja aviomiehenä (Korhonen 1999, 96 sekä Kukhterin 2000, 88).

Suomalaisen miehen paikka venäläisen naisen perhe-elämässä

Suomalaisen miehen kanssa parisuhteessa elävien venäläisten naisten voidaan katsoa elävän ”välitilassa”. Välitilalla viitataan perhe-eetoksen rakenteissa havaittavissa olevaan käännekohtaan, joka pitää sisällään irtautumisen vanhasta (maternalistinen eetos), välitilan (vallitseva perhe-eetos) ja liittymisen uuteen familistiseen perhe-eetokseen (Kosonen 2003, 45). Käytän familistisen ja maternalistisen perhe-eetoksen käsitteitä Ritva Nätkinin (1997, 197) tavoin kuvaamaan sitä, kuinka intensiivisesti ja millä tavalla mies on mukana äidin ja lapsen välisessä suhteessa. Familistisessa mallissa lapsen kodin ajatellaan olevan ikään kuin puolisoiden välisessä parisuhteessa ja maternalistisessa mallissa keskeiseksi muodostuu äidin ja lapsen välinen side (Nätkin 1997, 197).

Venäläisten maahanmuuttajanaisten perhe-eetosta ei voida

pitää puhtaasti familistisenä eikä puhtaasti maternalistisenakaan, sillä heidän perhe-eetoksessaan on kaksi toisistaan irrallista sfääriä, nimittäin puolisoiden välinen parisuhde ja äidin ja lapsen välinen kiintymyssuhde. Maahanmuuttajanaiset kertovat lapsen olevan elämänsä tärkeimmän asian, ja mikäli heidän pitäisi valita miehen ja lapsen välillä, niin he valitsisivat lapsen. Siitä huolimatta parisuhdetta suomalaisen mieheen pidetään hyvin tärkeänä ja onnellisuutta tuottavana tekijänä. Erityisesti ne maahanmuuttajanaiset, joilla on lapsi venäläisen ex-puolisonsa kanssa, joutuvat elämään ”välitilassa”, sillä suomalainen puoliso ei välttämättä tule toimeen lapsen kanssa tai voi olla mustasukkainen äidin ja lapsen välisestä kiinteästä siteestä. Mustasukkaisuus saattaa ilmetä esim. niin, että mies kieltää äitiä puhumasta lapselle venäjää miehen läsnäollessa.

”PP: Te puhutte venäjäksi ilmeisesti keskenänne (lapsen kanssa PP)?

H: Joo, me puhumme. Mutta mies aina vaatii, kun hän lähellä me puhumme vain suomea. Koska hän, no hän sanoo näin, että tämä hänen (tyttären PP) suomenkieli paranee ja hän ei halua ulkopuolella meidän puheesta... minä ymmärrän se varmasti ärsyttää kun puhutaan toista kieltä, semmonen.”

Naisten ”välitilassa” eläminen näkyy tässä siinä, että miestä halutaan ymmärtää, vaikka hänen käytöksensä ei olisikaan rationaalista. Avioliiton ja giddensiläisen puhtaan suhteen merkitys – jossa parisuhteet muotoutuvat vain niiden itsensä vuoksi ja kestävät vain niin kauan kuin ne tuottavat tyydy-

tystä tunnetasolla (Giddens 1992) – onnellisuutta tuottavana tekijänä tulee kuitenkin esiin haastatteluisa. Toisaalta voidaankin siis ajatella, että suomalainen mies tulee poissaolevan tai näkymättömän venäläisen miehen (isän) tilalle venäläis-suomalaisessa perheessä. Haastateltavani toteaa onnellisesta avioliitostaan:

”Niin no, se on varmaan, että rakkaus, että tunnetta pitää olla tietysti. Ja sitten tämä luottamus. Ja tämä niin kuin tämä vapaus tavallaan, mikä se on, että ei suleta toista siihen liittoon.”

Maahanmuuttajanaisten haastatteluissa lapsen parhaan näkökulma tulee esille useammallakin tavalla. 1970-luvulla syntynyt informanttini pohti tilannetta, jossa hän halusi erota lapsensa isästä, venäläisestä aviomiehestään. Hän pohti lapsen onnen ja lapsen edun kautta sitä, millainen elämä hänen tulee valita: onneton parisuhde, jossa lapsella on isä, vai ero lapsen isästä ja mahdollinen yksinhuoltajuus (ilman uutta miestä perheessä), jolloin lapsella on äiti, joka on onnellinen ja tasapainoinen. Eroamispäätöksen teki äidille entistä vaikeammaksi se, että mies ei hänen sanojensa mukaan ”ole mitään huono ihminen”, koska hän ei ollut alkoholisoitunut eikä väkivaltainen. Äiti pohti jälkeen päin tilannettaan:

”Ja minä totta kai paljon ajattelen lastani, koska se minun oli tärkeä, että lapsella on oma isä. Mutta kun minä yritän ajatella kuinka parempi kuitenkin, oma isä ja tämä onneton elämä tai jotkut muut, ei isä, tai miestä ei ketään, mutta äidin kanssa kun äiti on rauhallinen ja onnellinen ja voi antaa rakkautta lapsille.”

Lapsen parhaan nimissä perustellaan Suomessa asumista myös niissä tilanteissa, joissa Venäjällä syntynyt lapsi haluaisi muuttaa takaisin Venäjälle. Äiti pohtii sitä, kuinka suomalainen koulutus ja lapsen elämäkokemus Suomessa parantaa lapsen mahdollisuuksia selvitä tulevaisuudessa entistä paremmin. Venäjällä syntyneet lapset kun eivät aina ole kriittittömiä Suomessa asumista kohtaan, vaan lapset haluaisivat eräissä tapauksissa asua mieluummin Venäjällä, mutta äidit ovat sitä mieltä, että vaikka lapset eivät sitä ymmärräkään, niin Suomessa asuminen on heidän parhaakseen.

”...silloin ajattelen olenko minä tehnyt oikein tai väärin, kun minä kuitenkin muuttanut, vaikka tämä rakkaus oli. ... Ja sitten minä mietin taas tyttärestä, että minkälainen elämä voisi siellä olla ja tässä. Ja minä luulen kuitenkin, että vaikka hän ei ymmärtänyt mutta varmasti hänellä parempi elämä tulevaisuudessa. Ja jos hän menee takaisin, hän voi. Mutta hänellä on enemmän kokemusta ja varmasti tietoja ja tämä koulutusta, se voi auttaa häntä, vaikka hän haluaisi asua siellä sitten myöhemmin.”

Haastattelemillani avioliitossa olevilla maahanmuuttajanaisilla parisuhde näyttää muodostuvan merkittäväksi elämänlaadun tekijäksi. Vaikka maahanmuuttajanaiset pitävät lapsiaan elämänsä tärkeimpänä asiana, on parisuhde suomalaiseen mieheen tärkeällä sijalla heidän elämässään. Suomalaista miestä arvostetaan kumppanina. Myös Warkentin (2000, 8) toteaa tulostensa osoittavan, että venäläiset maahanmuuttajanaiset arvostavat suomalaisia miehiä, koska pitävät näitä kiltteinä ja

luotettavina aviomiehiä. Haastateltavani kehuu miestään:

”Minun mies aina kannustaa minua ja tukea ja kun minulla on hyvin vaikeita tilanteita... Ja hän aina sanoi, että sinä voit ja sinä jaksat. Ja kun minä pyysin apua hän aina antoi.”

Voidaankin ajatella, että Suomessa asuvat venäläiset naiset ovat siirtymässä välitilasta kohti familistista perhemallia. Suomalainen aviomies on ikään kuin ”puuttuva kolmas” äidin ja lapsen (lasten) elämässä. Kolmannella tarkoitan tässä päinvastaista kuin Riitta Jallinoja (2000), joka puhuu ”ratkaisevasta kolmannesta”. Ratkaiseva kolmas voi Jallinojan (2000) mukaan olla mikä tahansa puolisoiden välistä parisuhdetta häiritsevä tekijä (esim. jommankumman puolison aikaa vievä työ, harrastus tai jopa lapsi). Venäläisten maahanmuuttajanaisten kohdalla suomalainen mies äidin ja lapsen elämässä tulee kuitenkin korvaamaan venäläisen isän tai miehen poissaoloa, joten suomalainen mies on maahanmuuttajanaisten elämässä ”puuttuva kolmas”, eikä negatiivinen ”ratkaiseva kolmas”.

Yhteenveto

Venäläinen mies on perinteisesti ollut poissaoleva venäläisessä perheessä. Tunnetut historialliset syyt ovat vaikuttaneet siihen, että venäläinen perhe-eetos on ollut maternalistinen. Vaikka venäläiset naiset ovatkin suoriutuneet perhevastuista perinteisesti ilman miehen (isän) läsnäoloa, niin ei se tarkoita sitä, etteivätkö venäläiset naiset olisi kaivanneet miestä perheeseen. Neuvostoliiton ha-

joamisen jälkeen perhekulttuuri Venäjällä on ollut voimakkaan muutoksen kohteena ja nykyisin on siirrytty kohti familistisempaa perhe-eetosta.

Familistiseen perhe-eetokseen kuuluu myös uuden isyyden esiinmarssi; venäläiset miehet (isät) ovat vaimojensa (äitien) ohella alkaneet kantaa vastuuta lastensa hoidosta ja kasvatuksesta. Vaikka uuden isyyden esiinmarssi onkin nähtävissä venäläisessä perhekulttuurissa, niin siitä huolimatta venäläiset naiset ovat etsineet puuttuvaa kolmatta (miestä perheeseen) myös ulkomaalaisten miesten kanssa solmimistaan parisuhteista. Nykyvenäläistä tilannetta mietittäessä huomataankin, että silloin kun isän paikka venäläisessä perheessä jää edelleen tyhjäksi, niin venäläiset naiset ovat etsineet taloudellista turvallisuutta esim. länsimaalaisten miesten kanssa solmimistaan avioliitoista (Bridger ja Kay 1996, 34)⁴. Näitä avioliittoja, joissa taloudellisella turvallisuudella avioliiton motiivina on oma osuutensa, arvostavat erityisesti ne venäläiset naiset, joilla on pieniä lapsia (Bridger ja Kay 1996, 34). Venäläisen isän perhevastuun kantaa siis nykyisin – ainakin joissain tapauksissa – länsimaalainen mies.

Epävarma taloudellinen tilanne on siten yksi syy, minkä vuoksi venäläiset naiset hakeutuvat ulkomaille ”miehelään”. Suomeen muuttaneiden venäläisten naisten haastatteluista voidaan tehdä se johtopäätös, että olivatpa Venäjältä lähdön syyt mitkä tahansa, niin monet Suomessa asuvat venäläiset ovat onnistuneet solmimaan kiinteän ihmissuhteen suomalaisen puolisonsa kanssa. Ongelmaksi

näyttäisi kuitenkin kehkeytyvän se, kuinka venäläis-suomalaisessa perheessä, jossa venäläisellä naisella on lapsi (lapsia) edellisestä venäläisestä avioliitostaan, löydettäisiin toimiva perhemalli. Toimiiko venäläisten naisten omaksuma familistinen perheideologia venäläis-suomalaisten perheiden arjessa?

Viitteet

¹ Biologisella isyydellä tarkoitan tässä miestä, joka on siittänyt lapsen; seuraten Marjo Kurosen (2003, 118) määritelmää.

² Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten lukumäärä ei ole laskenut Venäjällä sitten vuoden 1980 (Issoupova 2000, 49).

³ Tyypillinen ilmiö venäläisessä ja sittemmin neuvostoliittolaisessa yhteiskunnassa oli kausityöt, joiden perässä miehet ja isät matkustivat usein pitkiksi ajoiksi kauas pois kotoaan (Kotovskaia ja Shalygina 1996, 129).

⁴ Pilkington (1996, 3) viittaa Alekseenkovin, Baranovin ja Nevarin (1993) tutkimukseen, jonka mukaan 10% venäläisnuorista kertoo halustaan muuttaa pysyvästi länteen.

Lähteet

Ashwin, Sarah. Introduction: Gender, state and society in Soviet and post-Soviet Russia. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 1-29.

Attwood, Lynne. Young people,

sex and sexual identity. Kirjassa *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996, 95-120.

Bridger, Sue ja Kay, Rebecca. Gender and generation in the new Russian labour market. Kirjassa *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996, 21-38.

Castrén, Anna-Maija. Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta sosiaalisissa verkostoissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 803. SKS. Helsinki 2001.

Giddens, Anthony. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Olity Press. Cambridge 1992.

Goldman, Wendy. Women, Abortion, and the State, 1917-36. Kirjassa *Russia's women: accommodation, resistance, transformation*. Barbara Evans Clements, Barbara Alpern Engel and Christine D. Worobec (ed.). University of California Press. Berkeley 1991, 243-266.

Goldman, Wendy. Women, the State & Revolution. Soviet family Policy & Social Life, 1917-1936. Cambridge University Press. United States of America 1993.

Huttunen, Jouko. Isyys ja miehisyys: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Kirjassa *Ydinperheestä yksilöityviin perheisiin*. Juha Virkki (toim.). Arena. WSOY. Juva 1994, 46-66.

Huttunen, Jouko. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Kirjassa

Koti kasvattajana, elämä opettajana. Leena Laurinen (toim.). Atena kustannus. Juva 1998, 36-66.

Issoupova, Olga. From duty to pleasure? Motherhood in Soviet and post-Soviet Russia. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 30-54.

Jallinoja, Riitta. *Perheen aika*. Otava. Keuruu 2000.

Kiblitkaya, Marina. Russia's female breadwinners: the changing subjective experience. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 55-70.

Korhonen, Merja. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Nro39. Joensuun yliopistopaino. Joensuu 1999.

Kosonen, Ulla. Naisia työn reunoilla. Elämäkokemusta ja ikäsyrintää. Sophi. Jyväskylän yliopisto 2003.

Kotovskaia, Mariia ja Shalygina, Natal'ia. Love, sex and marriage – the female mirror: value orientations of young women in Russia. Kirjassa *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996, 121-131.

Kukhterin, Sergei. Fathers and patriarchs in communist and post-communist Russia. Kirjassa *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 71-89.

Lapidus, Gail Warshofsky. Women

- in Soviet Society. Equality, Development, and Social Change. University of California Press. United States of America 1978.
- Nätkin, Ritva. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Gaudeamus. Tampere 1997.
- Pilkington, Hilary. Introduction. Kirjassa Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia. Hilary Pilkington (ed.). Routledge. London 1996,1-18.
- Poretskina, Evgenya. Mothers and Children. Worries and Expectations for the Future. Kirjassa Women's Voices in Russia Today. Anna Rotkirch and Elina Haavio-Mannila (ed.). Dartmouth. Aldershot 1996, 124-136.
- Rotkirch, Anna. ”Hökkelit suuren joen rannalla” – äidit ja tyttäret Venäjällä. Kirjassa Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.). Gaudeamus. Tampere 1997, 241-263.
- Tartakovskaya, Irina. The changing representation of gender roles in the Soviet and post-Soviet press. Kirjassa Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia. Sarah Ashwin (ed.). Routledge. London 2000, 118-136.
- Warkentin, Raija. Russian immigrant women in Finland. Siirtolaisuus / Migration 2000: 27:2, 5-12.
- Yampolskaya, Svetlana. Russian families past and present. Kirjassa Unresolved Dilemmas. Women, work and the family in the United States, Europe and the former Soviet Union. Kaisa Kauppinen & Tuula Gordon (ed.). Ashgate, Aldershot 1997, 92-111.
- Zdravomyslova, Elena. Problems of Becoming a Housewife. Kirjassa Women's Voices in Russia Today. Anna Rotkirch and Elina Haavio-Mannila (ed.). Dartmouth. Aldershot 1996, 33-48.
- Zdravomyslova, Elena and Chikadze, Elena (2000). Scripts of Men's Heavy Drinking. – Idäntutkimus 7:2, 35-51.

7. Muuttoliikesymposiumi

MUUTTAAKO ONNI MAALLE?

Suurten ikäluokkien valinta

23.–24.11.2005, Sigyn-sali

Linnankatu 60, Turku

Muuttoliikkeen tutkimuksen suur tapahtuma, Muuttoliikesymposiumi, on järjestetty Turussa Siirtolaisuusinstituutin toimesta viiden vuoden välein vuodesta 1975 alkaen. Symposiumin johtavat teemat ovat aina käsitelleet maan sisäisen muuttoliikkeen ajankohtaisia kysymyksiä. Tämänvuotisen symposiumin aiheena on suurten ikäluokkien tulevaisuuden asuinpaikan valinta – kaupunki vai maaseutu.

Suuri osa pian sotien jälkeen 1940- ja 50-luvuilla syntyneistä ikäluokista muutti rakennemuutoksen myötä maaseudulta kaupunkeihin. Lähivuosina nämä suuret ikäluokat ovat siirtymässä eläkkeelle. On odotettavissa, että merkittävä osa heistä aikoo muuttaa takaisin maalle jäädessään eläkkeelle.

Symposiumissa esitellään uusinta tutkimustietoa, ja se toimii myös foorumina tutkijoiden ja päättäjien kohtaamiselle.

Tervetuloa mukaan!

Lisätietoja: Tutkimusjohtaja Elli Heikkilä, Siirtolaisuusinstituutti
puh. 02-2840 450, email: elli.heikkila@utu.fi

Migration in Baltic Sea area: The case of Estonia as a sending country

Ede Jaanso

Introduction

In the early 1990s the predictions in the literature on migration were that the quicker and more successful the economic development in Eastern Europe becomes, the more transitory the migration push would be.

The goal of this paper is to view migration from the macro-economic viewpoint and to answer how migration from Eastern European countries to Western (or more generally, from poorer to richer countries/regions) is affecting the labour market and the overall economic development of the sending country (named also as emigration country, or country of origin).

The central questions of the macro-economic approach to migration are: does development enhance migration and/or does international migration trigger economic development; migration as a problem of allocation of resources for economic development; should the emigration countries fear and limit the process of emigration.

*Ede Jaanso, MA Training manager,
Estonian Information Technology
College.*

To answer these questions, the case of Estonia is analysed. Estonia is a small country, which has been experiencing both very fast development and considerably increased emigration in the last decade (contrary to quite big-scale immigration decades before). During the Soviet period, the Baltic States were immigration countries with a strongly positive migration balance. These two processes in Estonia give us opportunity to study the causal relation between development and migration on this example.

In the public discourse of Estonia, fears of brain drain have been expressed. It is feared that higher wages and better living conditions in Western Europe tempt younger and better educated people to leave. This paper tries to answer the questions if the migration scale and pattern of Estonia is beneficial — or on the contrary disadvantageous for the economic development of the country as a whole, and if there is a reason to talk about a brain-drain effect in Estonia. In the public discourse there have been expressed fears that higher wages and better living conditions in Western Europe attract younger and better educated people to leave.

The causal relation between labour migration and economic development

In the literature on migration, there exists a model of the dynamic circular relationship between economic development and migration. Slow economic development tends to increase emigration, especially of well-trained workers and technicians, which tends to slow down the economic development (e.g. Wagner 1995, 250). But it is also suggested by some authors that fast economic development in the short run increases emigration, because some people who were unable to emigrate before due to financial reasons will get the possibility, and only in the long run reverses migration.

The relationship between international migration and economic development is twofold. The demographic and economic interaction can be described by four basic processes:

- 1) economic change causes change in the number and quality of jobs
- 2) the number and quality of jobs influences both immigration and emigration
- 3) migration determines the population change

4) population change in turn causes, as a feedback, a change in economy.

In classical macroeconomic migration theory, migration (as a free exchange of production factors) should be in the interest of both sending and receiving countries, because it functions as an equilibrating mechanism. Emigration from the less developed country reduces unemployment and underemployment there and increases the marginal productivity of the non-migrant population. The emigration of unemployed, underemployed or easily replaced workers, who consume more than they produce, frees a part of the national income for alternative use. It saves the sending country the current and future social support costs of those people. The remittances of expatriates directly increase the purchasing power of their families, and indirectly, of the rest of the population. The productive employment of remittances favours capital accumulation. If the migrants are poor, the distribution of wealth is improved. In the longer term, if the emigrants return with experience and qualifications and also savings, they can help to transform the production system.

However, for the most labour-sending countries, the benefits of emigration have been elusive. The first aim of emigrants is to improve the well-being of themselves and their families; they are more likely to put their savings into the increased consumption of their family, not into productive investment. Expenditures on housing, health care and education may be considered investments in themselves, but remittances may

even be harmful, because of the increased consumption caused by these, can result in misallocation of resources and an overvalued currency (Straubhaar 2000, 25). The effect of remittances on development depends on the other economic and social conditions in the countries – remittances promote economic development in those countries which have sufficient productive flexibility to respond positively to their stimulus (Arnold 1992, 215).

In the majority of labour sending countries, some passive dividends of emigration, such as degree of relief from unemployment and the repatriation of substantial funds, transfer of remittances, have indeed materialised. We also have to mention the fact that previously in their homeland unemployed people quite often stay unemployed also in the destination country and are therefore not able to send remittances. However, in this case, at least the expenses for an unemployed person shift from the sending to the receiving country. But in most instances, emigration has not provided a substantial, discernible, measurable developmental impetus (Papademetriou 1993, 214).

An important aspect deciding the benefit of emigration is the time period of being away. Temporary international mobility of the key personnel, international trainee exchanges, education and training abroad are developing the labour force and are therefore beneficial both for these people and the country as a whole. Remittances and other transfers by emigrants have been shown to

decrease markedly with increasing residence abroad. Barbara Heisler (Heisler 1999, 157) suggests that the optimal advantage of emigration for sending countries is attained by the emigration pattern that she names “temporary, but long-term”. Given that a country decides to export labour as a partial solution to its economic problems, it benefits only if the emigrants remain abroad for an extended period without settling permanently.

Benefits or disadvantages of labour migration are also influenced by the phase of development in which the country is at the moment. Emigration depends not only upon the differences between in the emigration and immigration countries, but also upon the absolute level of development in the sending country. Michael S. Teitelbaum introduces the development paradox — the contradiction between short-term (few decades) and long-term (more decades or generation(s)) effects of the economic development (and overall) to emigration (in macro-economic migration theory this effect is named the inverted U-curve thesis).

It is clear that, in the long term, development would ultimately reduce the pressure for emigration by reducing the income gap, providing more job opportunities, expanding career opportunities for highly skilled professionals, and by providing the government with financial resources necessary to improve education, health, infrastructure and community services. In the short term, however, the successful and rapid growth tends to increase the impetus for

emigration. Improved transportation and communication links lower barriers to movement. The argument is that countries at some intermediate level of development are the most likely emigration countries (Teitelbaum 1993, 162).

The migration situation in Estonia since 1989

Starting with the end of the 1980s, both internal and international migration of Estonia decreased rapidly. Emigration increased in the first half of the 1990s to an unprecedented level but then decreased rapidly. By the end of the 1990s both immigration and emigration made up only about one tenth of the average level of the 1980s (Herm 2002, 6).

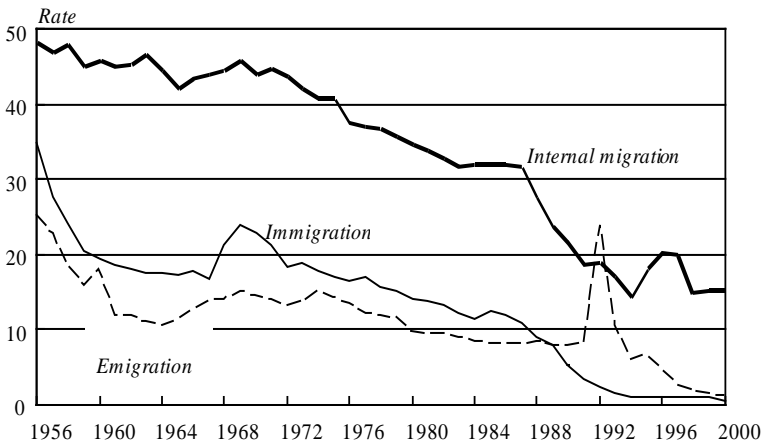

Figure 1. Rate of migration in Estonia, 1956-2000, per 1000 population (Herm, 2002, pg.5)

Compared with the 1989 Population and Housing Census, the de facto population of Estonia had decreased by the year 2000 with 215,985 persons, (i.e. 13.7%), and the usual residence population with 195,610 persons, (i.e. 12.5%) (Population de facto ... 2000, 8).

Reasons for the population decrease lie both in emigration and in the negative natural increase. According to the 2000 Population Census the population had decreased significantly both as a result of emigration and negative natural increase. On account of negative natural increase the population decreased by 42,074 persons in the period between 1989 and 2000 Censuses. As a result of registered emigration the population had decreased by 85,496 persons which is only a part of the actual negative net emigration, as the residents of Estonia do not have to register their place of residence (Population de facto ... 2000).

The main reason for the emigration since 1989 is the collapse of the Soviet Union, the separation of Estonia from the Soviet economic system and transition to market economy. This process has brought with it a considerable decrease in the

number of workplaces. While new production techniques brought new employment opportunities for a few specialists, many traditional occupations were no longer needed. Many skilled workers were forced to cope with the devaluation of their skills and found themselves unemployed. The labour market in Estonia is not balanced. Enterprises have vacancies but they cannot find suitable employees to fill the available positions – labour supply does not meet the demand due to lack of appropriate experience, skills and other factors; also the wage structure does not correlate with the level of educational attainment. Unemployment, devaluation of skills, lack of retraining opportunities and low wages are certainly one of the most important reasons to explain economic migration and is indicated by the fact that in the areas with higher unemployment rate the decrease of population has been relatively bigger (Population de facto... 2000).

According to the 2000 Population and Housing Census de facto population of Estonia totalled 1,356,931 persons and usual resident population 1,370,052 persons, 17,797 of which were temporarily absent in foreign countries (for up to one year). Consequently 13,121 persons were being absent from Estonia for more than one year (Population de facto... 2000).

The percentage of temporarily absent people from the usual resident population of Estonia is 1.3% and for people being absent from Estonia for more than a year in foreign countries the number is 0.96 %. So there is no reason to talk about mass emigration. But

the interests for us in this research are the characteristics of these people. Table 1 shows the number of Estonian emigrants (and in comparison, also Latvian and Lithuanian) in the major receiving countries in 1998.

to the Finnish statistical office in 31.12.2000 among the population of Finland there were 10,839 Estonian citizens (of those 9,473 born in Estonia). The number of Estonians in Finland is very big compared to other Baltic countries, or even to Finland's EU neighbours.

The overall number of Estonians in Finland in 31.12.2000 was 12,428 (table 4).

The peak in the migration of Estonian nationals to Finland was the year 1992 when 2,134 Estonians in total moved there, in 1993 it was already less – 1,981 persons – and in 1994 1361 persons. Between the years 1995 and 2000 Estonian-Finnish migration comprised between 500 to 1000 persons per year. Although the migration of Estonians to Finland has been slowing down in the second part of the 1990s, and

	Germany	Finland	Sweden	Denmark	Netherlands	Italy
Estonia	3173	9689	1124	384	100	98
Latvia	6174	134	387	449	110	168
Lithuania	6631	163	358	555	260	174

Table 1. Stock of Baltic Population in the EU Member States, 1998

Source: Eurostat [www.europa.eu.int/comm/eurostat] 10.10.2003

Age	total	0–9	10–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79	80+	unknown
Total	17 797	758	1.520	5 262	3 911	3 128	1 550	1 128	437	60	43
Europe	15 205	678	1.337	4 348	3 384	2 619	1 329	1 021	399	53	37
Sweden	1477	40	140	538	311	228	118	56	32	10	4
Germany	1496	46	181	584	321	216	91	44	10	3	0
Finland	3242	187	344	871	711	536	290	218	71	8	6
UK	720	31	68	295	147	112	55	5	1	0	6
Russia	4245	213	277	861	831	782	448	547	247	27	12
USA	1279	38	116	571	219	185	67	58	17	4	4

Table 2. Population temporarily absent from Estonia by country of location and age, 2000

Source: Population temporarily absent from Estonia by country of location and age, *Population de facto...*, 2000

In table 2 data about temporarily absent Estonian population in year 2000 by the country of location and age is presented.

We see that the majority of people being temporarily absent from Estonia are young: in their 20s, 30s and 40s. The biggest numbers are residing in Russia 4,245 persons, Finland 3,242, Germany 1,496 and Sweden 1,477.

The major receiving countries for the Estonian emigrants are Finland, Germany and Sweden. In table 3 data from the statistical office of Finland about Estonian citizens residing in Finland, is presented. According

	Total	age 0-14	age 15-64	65 and older	male	female
Estonia	10 839	2 290	7 747	802	4 306	6 533
Latvia	227	48	173	6	81	146
Lithuania	204	27	168	9	75	129
Sweden	7 887	782	5 417	1 688	4 397	3 490
Norway	585	81	467	37	325	260
Denmark	580	53	482	45	375	205
Germany	2 201	174	1 920	107	1 436	765

Table 3. Population of Finland, citizens of selected foreign countries 31.12.2000

Source: Population by citizenship 31.12.2000. Statistics Finland's

[http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=en&DM=SLEN&lp=catalog&clg=population_census] 03.09.2003

Age	0-9	10-19	20-29	30-39	40-54	55+	total
Estonian citizens	1 325	1 859	2 247	2 576	2 851	1 570	12 428
Born in Estonia	598	1 968	2 123	2 111	2 187	486	9 473

Table 4. Number of Estonian citizens in Finland by age in December 31, 2002

Source: The Finnish Institute of Migration [http://www.utu.fi/erill/instmigr/eng/e_05.htm] 16.10.2003

starting from 1992, also the out-migration of Estonian nationals from Finland has been steadily

7,623, Polish 668, Chinese 581, Latvian 483 (Immigration Affairs in 2002).

Year	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Number	8 446	9 038	9 689	10 340	10 652	10 839	11 662	12 428

Table 5. Number of Estonian citizens in Finland 1995-2002

Source: Demographic statistics. Statistics Finland

[http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=en&DM=SLEN&lp=catalog&clg=population_census] 03.09.2003

growing (while in 1992 there were 31 Estonian nationality emigrants from Finland, by the year 2000 this number had been growing to 337 persons) (Finland 2002, 8) the return migration has stayed moderate compared to migration to Finland and the total number of Estonian citizens residing in Finland has been growing in the second part of 90s (table 5).

The large number of Estonian (and Russian) citizens migrating to Finland can partly be explained by the returnee status that was given to the Ingrians in 1991. But there is also a big share of economic migrants. Most of the Estonian citizens in Finland are in working age (table 3 and 4). While in the beginning of 1990s Estonian migrants to Finland remained unemployed there, since then the unemployment rate of them has considerably decreased over the decade (from 63 % in 1994 to 20 % in 2001). By the purchasing power parity, the income level of Finland is 3.3 times higher than that of Estonia (Heikkilä, Järvinen 2003, 23). The biggest number of the total 21,807 Finnish work permits for foreigners (both new and extended) in the year 2002 were granted to Estonians – total 7,984. The following groups of nationalities were Russian

It is of interest in which fields Estonians are employed in Finland. According to the Finnish Ministry of Labour out of 7984 work permits granted for Estonians in Finland in 2002, the biggest numbers were for garden workers (2,004) (nearly all agricultural and gardening jobs take place seasonally in summer), farm workers (436), house-building workers (394) and transport workers (375) (Immigration Affairs...). In fields requiring higher skills, like data system managers, designers, programmers, consultants, engineers and technicians, Estonians had 89 work permits. Most of the Estonian labour immigrants to Finland are temporary workers: for example in 2000 out of 2,849 first residence and work permits granted by Finnish embassy in Estonia 2,527 were temporary (Estonians accounted for almost 74 % of Finnish foreign temporary workers in 2000), 366 fixed term contracts and only 56 long term permits. The temporary workers were largely employed in seasonal works in agriculture and horticulture, especially in strawberry fields (Finland 2002, 15). Quite often, Estonians who go to work temporarily in Finland are unemployed in Estonia. Of 2,238 job applications from Esto-

nians in 2001, 1,239 were from currently unemployed people. (Migration statistics and diagrams (31.12.2002) 2003; Foreigners moving to Finland to work are required to have a job in Finland upon arrival. Local employment offices investigate the labour market need for recruiting foreign labour, and the Directorate of Immigration or the local police investigate whether the individual concerned should be allowed to enter the country and obtain a residence permit).

While most of the living and working permits of Finland for Estonians are temporary, Estonian citizens are still forming one of the biggest group among the applicants for Finnish citizenship. In years 1994-2000 total of 1,013 former Estonian citizens received Finnish citizenship. That was the third biggest number after Russians and Somalians (Finland 2002, 25).

The second largest group of Estonian emigrants after Finland goes to Germany. According to the Statistical Office of Germany (Statistisches Bundesamt Deutschland) in 31.12.2002 there were 4.019 Estonian citizens residing in Germany (table 6), (in comparison 8.866 Latvians, 12.635 Lithuanians). Most of Estonian citizens in Germany in 2002 had resided there 1-4 years (table 7).

The majority of Estonian citizens in Germany are young. The biggest age group is 25-35 years, followed by age group 18-25. Interestingly, there are considerably more Estonian women than men living in Germany, especially in younger ages (table 8).

Country of citizenship	Total	Born in a foreign country	Born in Germany
Denmark	21 390	19 853	1 537
Finland	15 827	15 069	758
Estonia	4 019	3 865	154
Latvia	8 866	8 418	448
Lithuania	12 635	12 259	376
Poland	317 603	300 138	17 465
Sweden	19 417	18 202	1 215
Russia	155 583	151 511	4 072

Table 6. Foreign population in Germany by the country of birth 31.12.2002
Source: The Statistical Office of Germany [<http://www.destatis.de/basis/d/bevoe/bevoetab10.htm>] 11.11.2003

Total years	under 1	1-4	4-6	6-8	8-10	10-15	more than 15
4000	500	1100	700	800	500	300	200

Table 7. Estonians residing in Germany 31.12.2002 by the length of residence
German Office for Foreigners [<http://www.auslaenderstatistik.de/azr.htm>] 04.11.2003

	Total	under 10	10-18	18-25	25-35	35-45	45-55	55-65	Over 65
Total	4 000	200	200	1000	1500	400	300	200	200
Men	1 300	100	100	300	400	200	200	0	100
Women	2 700	100	100	700	1100	200	100	200	100

Table 8. The age structure of Estonian citizens in Germany 31.12.2002
Ausländerstatistic (Statistics on foreigners) [<http://www.auslaenderstatistik.de/azr.htm>] 04.11.2003

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
In	20	141	216	193	173	156	172	166	211	264	271
Out	0	2	3	6	21	25	41	4	43	35	51
Net	20	139	213	187	152	13	131	121	168	229	220

Table 9. Estonian migrants to Sweden 1991-2001

Source: Elli Heikkilä, Taru Järvinen, Jörg Neubauer, Lars Olof Persson, *Labour Market Integration in the Baltic Sea Region Before and After EU Enlargement*, Draft paper submitted to WRSA 42nd Annual Meeting in Rio Rico/Tucson, Arizona, Feb 26-March 1, 2003, p. 29

Sweden is on the third place in receiving Estonian emigrants. In table 9 migration flows between Estonia and Sweden in the years 1991-2001 are described. (In comparison there are also presented data of some other selected countries).

From table 9 we see that the number of Estonian migrants to Sweden has been constantly growing, as has also emigration of

	1990	1995	2000	2001
Denmark	28 586	26 485	25 567	26 627
Estonia	0	938	1554	1662
Finland	119 669	104 967	98 571	97 521
Iceland	5275	4954	4057	4136
Latvia	0	282	694	780
Lithuania	0	227	574	727
Russia	0	2970	5658	5925

Table 10. Foreign citizens in Sweden by country of citizenship 1975-2001
Source: The Swedish Immigrant Institute [<http://www.immi.se/migration>] 07.11.2003

Estonian citizens from Sweden, but the latter in much smaller scale; immigration has always exceeded emigration and net migration has been growing. As a result the number of Estonian citizens residing in Sweden has also been constantly growing (table 10).

According to the data of the Swedish statistical office (Statistical reports, Statistics Sweden 2003), the majority of the Estonian citizens (almost $\frac{3}{4}$) emigrate to Sweden because of family ties, 13.5 % for work reasons and 10 % to study. But the reason for this result may also lay in the very restrictive labour market policies of Sweden. In principle, immigration purely for reasons of employment is only allowed if the labour demand cannot be met within Sweden.

As can be seen from the numbers above, mainly young people, (of working age) are

permanently or temporarily emigrating from Estonia. We could suppose, that it is disadvantageous for Estonia that young people, who have got their education and training in Estonia, so to say into whom the state has invested, are leaving with their human capital to work abroad. Several scholars (for example Werner 1993, 84) have argued that young people are normally better qualified than the rest of the labour force.

But in the case of Finland we saw that the employment structure of Estonian nationals in Finland seems to be rather beneficial for Estonia – mainly less skilled Estonians go to work in Finland and mostly temporarily, and many of them have been previously unemployed in Estonia. In the following we try to find out if the emigration of younger people in the case of other receiving countries may be disadvantageous for Estonia. For this we analyse the relation between age and unemployment in Estonia.

Unemployment in Estonia is rather high. According to the 2000 Population and Housing Census, in year 2000 total 88,199 persons, 7.9 % of the whole Estonian population, were unemployed. Of unemployed Estonian citizens, people in their 20s, 30s and 40s comprise each around 25 % of all unemployed people (Economically Active Population 2000, 21-23). Thus, the proportion of younger people is also relatively large among unemployed Estonian citizens.

One reason to explain this is of course the incapacity of the state to plan the education system optimally, but in Estonian public

discourse also young people themselves are criticised for the undue conviction that expensive higher education automatically guarantees a good job and income. Work opportunities which do not correspond to the abilities and small wages force young people to think of earning opportunities abroad.

To decide about the (dis-) advantageousness of the present migration situation in Estonia the knowledge of the level of education of Estonian emigrants and immigrants is important. Of the emigrated males 18.7% had a higher education, 59.8% had secondary education (incl. professional secondary education) and 17.2% had a lower education than secondary, (4.3% — education attainment unknown). Of the emigrated females 13.8% had a higher education, 63.4% had a secondary education (incl. professional secondary education) and 18.8% had a lower education than secondary (4% – educational attainment unknown) (Education Completed. Religion, 2000). In table 11 these and comparative data about the educational attainment of the immigrants to Estonia and the whole Estonian population is presented.

The educational attainment of persons aged 15 and older who had emigrated from Estonia in years 1992–1999 was considerably higher than the average of the Estonian population. The education level of immigrants is even higher than that of but the number is 5.5 times less.

Conclusions and suggestions

The basic rule of economic migration is: all countries with wages substantially lower (for equivalent skill level jobs) than their neighbours or/and higher unemployment rates, tend to show higher emigration. Emigration from Estonia, particularly to western countries, picked up after the disintegration of the Soviet Union, but has then decreased over the recent years.

Major economic reasons for the emigration from Estonia since 1989 lay in the separation of Estonia from the Soviet economic system and transition to market economy, which has brought with it decrease in labour demand, devaluation of many skills, labour market imbalance and considerable unemployment. But the fast economic development of Estonia, its liberal trade regime and the inflow of western capital (in the

	Higher education	Secondary education	Lower than secondary
Male emigrants	18,7 %	59,8 %	17,2 %
Female emigrants	13,8 %	63,4 %	18,8 %
Male immigrants	29 %	55 %	14,2 %
Female immigrants	25,2 %	55,3 %	17,3 %
Estonia total	12,8 %	46,7 %	38,3 %

Table 11. The education of migrants 1992-1999 (15 years and older)
Source: *Education Completed. Religion, 2000 Population and Housing Census, vol. IV*, the Statistical Office of Estonia, pg.26 [<http://www.stat.ee/section=67811>]; author's calculations

form of foreign direct investment) helped certainly to decrease the migration pressure. The likelihood that the development paradox takes place, depends on the overall level of economic development, compared to the destination countries. As the difference in the of development between Estonia and the Western countries is not as big as it is for example in case of Third World countries, and the communication and transportation barriers were not too high even in the beginning of nineties, the development paradox has not occurred.

Many studies have shown that emigrants are relatively younger, better educated and more entrepreneur than the average member of population. Emigration of these well-educated effectively employed people in search of higher wages and/or better working conditions is called the brain drain effect and it explains the human capital losses that the state has invested in (mainly in the form of state-financed education and training).

The time of being away is an important aspect when deciding the benefits from emigration. Temporary relief of unemployment, temporary migration of specialists, international student and workers' exchanges etc are improving skills and giving experience to migrants; also they spend big share of their earnings in home country.

Estonian labour migrants are interested in working abroad mainly temporarily, either with the goal of getting experience or earning some money. Although the average education level of

emigrants is higher than the average of the population, quite big share of them is also with the lower education level, and currently unemployed.

The scale of emigration in Estonia is not very high and emigration has slowed down in recent years. Also the characteristics of Estonian emigrants show that emigration from Estonia can not be classified under typical brain drain case. But as the immigration scale and pattern in Estonia differs considerably from the emigration scale and pattern, Estonian migration cannot also be classified under the brain exchange term. Probably because of these reasons Estonian governments have not paid much attention to emigration and possibilities to regulate it. It is true that in the long run the major influence for emigration is the level of (economic) development in the country and to lift it is what Estonia is striving, but in shorter term changes in country's human resource planning and education system are needed.

References

- Arnold F. Remittances and Development. In *International Migration Systems: A Global Approach*. Ed. Mary M. Kritz, Lin Lean Lim, Hania Zlotnik, Oxford 1992. P. 205-215.
- Birg H. In the Interaction of Job-Creation, Migration and Natural Population Increase Within the Framework of Dynamic Demo-Economic Model, Universität Bielefeld, Institute für Bevölkerungsforschung und Sozialpolitik, 1981.
- The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy, Third Edition, ed. Willem Molle, Adlershot, 1997.
- Finland, OECD Sopemi Trends in International Migration 2001 Edition. Ministry of Labour Finland, Olli Sorainen, 10.1.2002.
- Heikkilä E, Järvinen T, Neubauer J, Persson LO. Labour Market Integration in the Baltic Sea Region Before and After EU Enlargement. Draft paper submitted to WRSA 42nd Annual Meeting in Rio Rico/Tucson, Arizona, Feb 26 - March.1, 2003.
- Heikkilä E, Järvinen T. Migration flows between Finland and the Baltic Sea Region. *Migration* 2003:1:23-26.
- Heisler BS. Sending Countries and the Politics of Emigration and Destination. In *Migration, Diaspora and Transnationalism*. Ed. Steven Vertovec, Elgar, 1999. P. 154-169.
- Herm A. Migration in Population Statistics. *Estonian Statistics* 6/02, Statistical Office of Estonia. P. 5-6.
- Papademetriou DG. Confronting the Challenge of International Migration: Domestic and International Responses. In *The Changing Course of International Migration*, OECD 1993. P. 207-216.
- Straubhaar T. Why Do We Need a General Agreement on Movements of People (GAMP)? Hamburg Institute of International Economics Discussion Paper. Ed. by the Presidential Department, 2000.
- Tapinos G. Can International Cooperation Be an Alternative to the Emigration on Workers? In *The Changing Course of In-*

- ternational Migration. OECD 1993. P. 175-182.
- Teitelbaum MS. Effects of Economic Development on Emigration Pressures in Sending Country. In *The Changing Course of International Migration*, OECD, 1993. P. 161-164.
- Wagner H. Economic Development in Eastern Europe and Migration Push. In *Migration Policies: a Comparative Perspective*. Ed. Heckmann and Bosswick, Stuttgart 1995.
- Werner H. Migration Movements in the Perspective of the Single European Market. In *The Changing Course of International Migration*. OECD 1993. p. 80-85.
- Statistical resources**
- Ausländerstatistik (Statistics on foreigners) [<http://www.auslaenderstatistik.de/azr.htm>] 04.11.2003.
- Demographic statistics. Statistics Finland. [http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=en&DM=SLEN&lp=catalog&clg=population_census] 03.09.2003.
- Economically Active Population. 2000 Population and Housing Census, vol. IX, the Statistical Office of Estonia [<http://www.stat.ee/section=67811>] 16.09.2003.
- Education Completed, Religion. 2000 Population and Housing Census, vol. IV, the Statistical Office of Estonia [<http://www.stat.ee/section=67811>] 16.09.2003.
- Eurostat [www.europa.eu.int/comm/eurostat] 10.10.2003.
- The Finnish Institute of Migration [http://www.utu.fi/erill/instmigr/eng/e_05.htm] 16.10.2003.
- German Office for Foreigners [<http://www.auslaenderstatistik.de/azr.htm>] 04.11.2003.
- Immigration Affairs in 2002. Finnish Ministry of Labour [www.mol.fi/migration] 10.11.2003.
- Migration statistics and diagrams (31.12.2002), Finnish Ministry of Labour [www.mol.fi/migration] 10.11.2003.
- Population by citizenship 31.12.2000. Statistics Finland's [http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=en&DM=SLEN&lp=catalog&clg=population_census] 03.09.2003.
- Population de facto and Usual Resident Population, Location of the Population, Population Sex and Age Structure. 2000 Population and Housing Census, vol. I, the Statistical Office of Estonia [<http://www.stat.ee/section=67811>] 16.09.2003.
- The Statistical Office of Germany [<http://www.destatis.de/basis/d/bevoe/bevoetab10.htm>] 11.11.2003.
- Statistical reports, Statistics Sweden [http://www.scb.se/sm/BE68SM0201_tabeller2.asp] 07.11.2003.
- The Swedish Immigrant Institute [<http://www.immi.se/migration>] 07.11.2003.

Apurahat 2005

Apurahoja suomalaisen siirtolaisuustutkimuksen edistämiseen ja tukemiseen on haettavissa seuraavista rahastoista:

- Kaarle Hjalmar Lehtisen rahasto
- Niilo ja Helen M. Alhon rahasto

Rahastoista on jaossa yhteensä 10 000 euroa. Hakulomake on saatavana Siirtolaisuusinstituutin internet-sivulta osoitteesta **<http://www.migrationinstitute.fi/sinst/apurahahaku.php>**

Hakemukset liitteineen pyydetään lähettämään 15.4. mennessä osoitteeseen:
Siirtolaisuusinstituutti
Linnankatu 61, 3. krs, 20100 Turku

Lisätietoja: Siirtolaisuusinstituutti, johtaja Olavi Koivukangas, puh. 02-2840 441, olakoi@utu.fi

Maahanmuuttajat, uskonto ja Suomi

Tuomas Martikainen

Johdanto

Kansainvälinen muuttoliike on tärkeä osa suomalaista elämää niin historiallisena kuin nykypäivänkin ilmiönä. Suomesta on 1980-luvulta lähtien tullut maahanmuuttomaa, eli maahan muuttaa enemmän väkeä kuin täältä lähtee muualle (Tilastokeskus 2001). Tähän ilmiöön liittyviä asioita käsitellään usein uutena tilanteena, mutta historiallisessa tarkastelussa paljastuu moninainen kuva rajat ylittävstä ihmisten liikkeestä, eikä Suomi ole suinkaan ollut siinä ainoastaan luovuttavana osapuolena. Toki suomalaiset ovat suunnanneet suuremman määrän ulkomaille kuin mitä tänne on tultu, mutta maahamme kohdistuvalla siirtolaisuudella on siitä huolimatta pitkät perinteet. Jo keskiajalla Suomen harvoissa kaupungeissa saksalaisilla oli tärkeä rooli porvariston ja käsityöläisten parissa, eikä maan teollistuminenkaan olisi lähtenyt käyntiin ilman ulkopuolista tukea (Joronen, Pajarinen & Ylä-Anttila 2000).

Nyky-Suomi on saanut kasvaneen maahanmuuton myötä uuden epiteetin: ”monikulttuurinen” (esim. Liebkind (toim.) 2000).

Tuomas Martikainen, FT, tutkija, Åbo Akademi, Religionsvetenskap.

Tämän vastakohta on ”monokulttuurinen”, jonka taustalta löytyy ajatus Suomesta erityisen homogeenisenä eli samankaltaisena tai yhtenäiskulttuurisena alueena. Vertailukohtia nykyhetkeen löytyy myös historiasta, sillä aikaisemminkin on pohdittu, ja oltu huolissaan, kulttuurisen yhtenäisyyden murtumisesta. Tosin ajallisesti tämä murtuminen sijoitetaan useimmiten 1800-luvun loppuun tai toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, mutta myös aivan viimeaikaisiin kehityskuluihin. 1800-luvun lopulla natisi säätyläisyhteiskunta ja silloin myös luotiin modernin kansallisvaltion rakenteita mm. eriyttämällä toisistaan kirkko, kunta ja koulutus (Kolbe ja Nevanlinna 2003). 1950- ja 60-luvuilla kansa vaelsi kaupunkeihin ja perinteisen maaseutuyhteisön koettiin joutuneen niin uhanalaiseksi, että jo 1970-luvulla pyrittiin kylätoimintaa elvyttämään perustamalla kylätoimikuntia. Tänä päivänä haasteita tuovat somalit ja islam, jotka eivät monien mielestä sovi Suomeen, vaikka globaalit osaajat ovatkin tervetulleita (Sakaranaho ja Pesonen 1999). Osaltaan näissä keskusteluissa lienee kyse näkökulmasta ja siitä, mitä milloinkin halutaan korostaa, mutta toisaalta niissä paljastuu myös mielen-

kiintoisia piirteitä suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulloinkin ajan-kohtaisista asioista.

Tämän artikkelin aiheena on 1990-luvulla kasvanut maahanmuutto, sen mukanaan tuomat muutokset ja osin myös aiheesta käyty julkinen keskustelu. Näkökulman rajaan maahanmuuttajien uskonnolliseen toimintaan ja erityisesti uskonnollisiin organisaatioihin. Uskonnolliset yhteisöt eivät toisen maailmansodan jälkeisenä aikana ole juurikaan olleet laajamittaisen, länsimaisen yhteiskuntatieteellisen kiinnostuksen kohteena, mutta 1980-luvulta lähtien niistä on kirjoitettu kasvavassa määrin myös uskontososio-logien piirin ulkopuolella. Samuel Huntingtonin (1996) teesi sivilisaatioiden törmäyksestä lienee näistä tunnetuin. Tähän on kaksi keskeistä syytä. Ensinnäkin poliittisen uskonnon esiinmarssi, jonka keskeisinä symboleina toimivat Iranin islamilainen vallankumous vuonna 1979, Salman Rushdien Saatanalliset säkeet -kirjan nostama kohu vuonna 1989 sekä New Yorkiin ja Washingtoniin kohdistetut Al-Qaidan terrori-iskut syyskuussa 2001. Kaikkia näitä yhdistää uskonnon vahva tunkeutuminen julkisen alueelle, ja siihen liittyvä kansainväliset mittasuhteet omaava poliittisen voiman osoitta-

minen (Archer 2004, Beyer 1994). Toiseksi käytännöllisesti katsoen kaikkien länsimaiden sisäinen uskonnollinen kirjo on kasvanut kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena (Davie 2000). Sodasta toipuva Eurooppa joutui akuutin työvoimapulan kouriin, jota paikattiin laajamittaisella työvoiman rekrytoinnilla hyvinkin kaukaisista maista. Värväyksen päätyttyä öljykriisiin 1970-luvun alussa siirtotyöläisten sijaan pakolaisten määrä kasvoi nopeasti. Myös valtaosa pakolaisista tuli Euroopan ulkopuolelta. Esimerkiksi keskustelut kunniamurhasta, naisten oikeudesta käyttää tai olla käyttämättä uskonnollista vaatetusta sekä lasten kasvatukseen liittyvät kysymykset ovat tuoneet uskonnon osana kulttuurista tai etnistä taustaa osaksi arkipäivän elämää eripuolilla länsimaita. Valtaosa näistä kysymyksistä liitetään islamiin, vaikka ne koskettavat myös muita uskonnollisia perinteitä (Forsander 2002, Sakaranaho ja Pesonen 1999, Martikainen 2004).

Tämä yleinen asetelma toimii siis tämän pohdinnan taustalla. Tarkemmin määrittelen tehtäväni seuraavasti: Aluksi tarkastelen maahanmuuttajien uskonnollista elämää nykytiedon valossa sekä erityisesti sen ja suomalaisen yhteiskunnan kohtaamista. Käsiteltäviä kysymyksiä ovat: Mitä tiedämme maahanmuuttajien uskonnollisesta elämästä? Mitä maahanmuuttajien uskonnollinen organisoituminen ja uskonnon opetus kouluissa kertoo suomalaisen yhteiskunnan tavasta kohdata erilaisuutta? Aivan lopuksi pohdin lyhyesti minkäläisten haasteiden edessä tämän aihepiirin parissa

tultaneen painimaan lähitulevaisuudessa.

Maahanmuuttajat ja uskonto

Maahanmuuttajien uskonnollisen elämän tutkimuksella on toistaiseksi ollut melko perifeerinen osa suomalaisessa uskonnontutkimuksessa. Varhaisemmista ryhmistä lähinnä juutalaiset (Lundgren 2002), tataarimuslimit (Leitzinger 1996) sekä jossakin määrin venäläiset ortodoksit (Repo 1999) ovat olleet laajemman kiinnostuksen kohteita, mutta oikeastaan vasta 1990-luvun maahanmuutto ja etenkin muslimit ovat herättäneet laajempaa kiinnostusta aiheeseen (Martikainen 2000, Sakaranaho ja Pesonen 1999, Tiilikainen 2003). Vaikka maahanmuutto onkin ollut tavallaan melko pienimuotoista nykyiseen verrattuna, niin siitä huolimatta Suomeen keskittynyt uskonnontutkimus ei ole pysynyt nostamaan näitä teemoja kovinkaan laajamittaisesti esille (keskustelua aiheesta, Martikainen 2004: 16-23). Puutteellisesta tutkimuksen tilasta johtuen Suomen maahanmuuttajaväestön uskonnollisesta elämästä ei ole mahdollista esittää kovin pitkälle meneviä huomioita. Seuraavaksi aihetta tarkastellaan saatavilla olevien tietojen perusteella ja näin pyrin luomaan kuvaa myös aihepiireistä, jotka kaipaivat tarkempaa huomiota.

Suomen maahanmuuttajaväestön uskonnollista toimintaa ja organisaatioita ei ole toistaiseksi juurikaan tutkittu kansallisella tasolla, eikä perusteellisia tilastollisia katsauksia ole toistaiseksi tehty. Saatavilla olevien tilasto-

tietojen perusteella on kuitenkin mahdollista todeta, että maahanmuuttajat ovat selvästi harvemmin rekisteröityneen uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä kuin kantaväestö. Ulkomaan kansalaisista 20 % (21,167), vieraiden kielten puhujista 19 % (21,700) ja ulkomailla syntyneistä 37 % (55,683) oli rekisteröityneitä jäseniä virallisissa uskontokunnissa vuonna 2002.¹ Kun koko maan osalta luku samana vuonna oli 87 %, niin on selvää, että jäsenyydellä mitattuna maahanmuuttajat näyttävät olevan vähäisemmin edustettuina uskontojen piirissä (Tilastokeskus 2003).

Edellinen kuva vaatii vielä hieman täsmennystä, jotta selviää, mitkä kansallisuudet tai kieliryhmät ovat järjestäytyneempiä kuin toiset. Taulukossa 1 on laitettu esille kieliryhmittäinen kuuluminen rekisteröityihin uskonnollisiin yhteisöihin sekä luterilaiseen ja ortodoksiseen kirkkoon. Siitä selviää, että organisoituneimmat kieliryhmät ovat suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset, eli käytännössä kantaväestö. Ero seuraaviin kieliryhmiin on huomattava, sillä neljännellä sijalla olevat norjankieliset ovat järjestäytymisen asteessa alle puolet kantaväestön tasosta. Yksinkertaistaen taulukon viestin

¹ Virallisella uskontokunnalla viitataan tässä yhteydessä luterilaiseen ja ortodoksiseen kirkkoon, joilla on oma lainsäädäntö sekä rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin. Näistä on mahdollista saada tilastoituja tietoja. Näiden lisäksi on myös suuri joukko rekisteröityjä yhdistyksiä sekä rekisteröimättömiä yhteisöjä, jotka ovat uskonnollisia, mutta niiden toimintaa ja jäsenistöä ei virallisesti tilastoida.

0-9%	10-19%	20-29%	30-100%
1 % albania	10 % tšekki	25 % espanja	32 % tanska
1 % kurdi	10 % somali	27 % venäjä	36 % saksa
1 % punjabi	10 % urdu	29 % italia	36 % heprea
2 % bengali	14 % turkki	29 % amhara	37 % kreikka
2 % bosnia	15 % bulgaria	29 % romania	37 % tagalog
3 % hindi	15 % ranska		39 % puola
5 % kiina	15 % latvia		41 % norja
7 % liettua	16 % hollanti		88 % suomi
7 % thai	16 % lingala		92 % ruotsi
8 % arabia	17 % unkari		96 % saame
8 % farsi	17 % vietnam		
8 % japani	18 % viro		
9 % serbokroatia	18 % portugali		
9 % tamil	21 % englanti		
	24 % ukraina		

Taulukko 1. Jäsenyys uskonnollisissa yhdyskunnissa kielen mukaan vuonna 2002. Mukaan on otettu kielet, joissa on vähintään 200 sen äidinkielekseen ilmoittanutta (Tilastokeskus 2003).

voisi todeta seuraavasti. Järjestäytyneimpiä ovat protestanttisista (mm. Norja, Saksa ja Tanska) ja katolisista (mm. Puola, Italia, Espanja ja Filippiinit eli tagaloginkieliset) maista tulleet, sekä ylipäättään kristityt (mm. amharan puhujat Etiopiasta). Muista kuin kristillisistä maista tulleet ovat pääsääntöisesti selvästi harvemmin järjestäytyneitä, paitsi hepreankieliset, jotka ovat juutalaisia. Islamilaisista maista tulleet olivat pääsääntöisesti skaalan alapäässä. Uskonnollisella perinteellä näyttää

siis olevan yhteys järjestäytymisen asteeseen Suomessa.

Seuraavaksi esille nousee kysymys, että mistä uskonnollisista organisaatioista on sitten kyse. Taulukkoon 2 olen koontanut tietoja evankelis-luterilaisen, ortodoksisen ja katolisen kirkon osalta sekä kootusti muiden uskonnollisten yhdyskuntien ja väestörekisterin puolelta. Tilasto näyttää yksiselitteisesti, että noin puolet järjestäytyneistä ulkomaiden kansalaisista ja muiden kuin suomen, ruotsin ja saamen puhujista

ovat luterilaisen kirkon jäseniä. Lisäksi ortodoksinen ja katolinen kirkko ovat saaneet oman osansa maahanmuutosta. Näistä kolmesta ulkomaalaisten ja vieraskielisten suhteellinen osuus on suurin katolisessa kirkossa, jonka jäsenistä yli kolmannes kuuluu muuhun kuin kantaväestöön. Kaikkien muiden yhdyskuntien yhteenlaskettu osuus kokonaismäärästä on varsin pieni. Suuri osa näistä on muslimeja, jotka ovat jäseniä noin 20 eri organisaatiossa (Martikainen 2000). Mukaan on otettu esimerkiksi neljä kieliryhmää, joilla on jossakin mainitussa uskontokunnassa yli 1000 jäsentä. Niiden pohjalta näkee selvästi suuret vaihtelut kieliryhmien välillä, ja kuinka voimakkaasti tietyt ryhmät ovat liittyneet juuri tietyn yhdyskunnan jäseneksi. Tämä viittaa siihen, että Suomessa jatketaan pääsääntöisesti saman uskonnon parissa kuin mitä entisessä kotimaassakin on harjoitettu.

Näin suuret erot kieliryhmien välillä kertovat kuitenkin vain virallisesta jäsenyydestä, eivätkä kovinkaan paljon muusta. Koska mitään systemaattista tutkimusta maahanmuuttajaväestön uskon-

	Ev. lut. kirkko	Ortod. kirkko	Katol. kirkko	Muut uskonnot	Väestörekisteri
Jäsenyys	4,406,594	56,689	7,643	58,604	684,408
Ulkomailla syntyneet	44,934	4,385	3,153	2,359	96,374
Ulkomaan kansalaiset	13,639	3,136	2,033	3,211	82,515
Vieraskieliset	10,595	4,404	3,304	3,397	95,313
Englanti	1,020	33	356	241	6,108
Viro	1,980	70	13	102	9,767
Saksa	1,075	15	176	42	2,294
Venäjä	4,532	3,467	50	853	24,499

Taulukko 2. Jäsenyys uskonnollisissa yhdyskunnissa syntymämaan, kansalaisuuden ja kielen mukaan vuonna 2002 (Tilastokeskus 2003).

nonharjoituksesta tai uskonnon muusta merkityksestä heidän elämässään kansallisella tasolla ei ole tehty, niin seuraavat huomiot perustuvat yksittäisiin tiedonsirpaleisiin sekä omiin kokemuksiini ja tutkimuksiini maahanmuuttajien uskonnollisten yhteisöjen parissa.² Tuore ”Maahanmuuttajien elinolut: venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002” -tutkimus (Pohjanpää, Paananen, Nieminen 2003) antaa kuitenkin hieman jäsenyystilastoista poikkeavan kuvan, joka on käsittäkseni myös realistisempi. Tutkimuksessa tiedusteltiin uskonnon merkitystä työn otsikossa mainituille kieliryhmille ja sen mukaan 98 % somalialaisista (jäsenyys 10 %), 72 % vietnamilaisista (jäsenyys 17 %), 57 % venäläisistä (jäsenyys 27 %) ja 31 % virolaisista (jäsenyys 18 %) vastasi myönteisesti kysymykseen ”Osallistuuko jonkun uskontokunnan toimintaan säännöllisesti tai pitääkö jotain uskontokuntaa muutoin tärkeänä?”. Vaikka tässä esitetyt luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä esim. venäläisten joukossa oli paljon suomenkielisiä, ovat ne kuitenkin suuntaa antavia. Uskonto on tietyillä ryhmillä erittäin merkittävä osa elämää ja joillakin muilla merkittävämpää kuin ainakin jäsenyystilastojen osalta voi päätellä. Tämä on myös oma

² Olen tutkinut maahanmuuttajien uskonnollisia organisaatioita etupäässä Turun kaupungissa vuodesta 1995 lähtien. Muiden paikkakuntien osalta tietoni koskevat lähinnä muslimeita sekä jossakin määrin eri kristillisiä ryhmiä pääkaupunkiseudulla. Aihetta koskevia julkaisujani ovat mm. Martikainen 1996, 2000, 2004.

kenttätöitteni aikana vahvistunut käsitykseni.

Edellisistä havainnoista huolimatta olisi harhaanjohtavaa ajatella, että vain tietyt kirkot ja uskonnolliset yhdyskunnat olisivat saaneet uusia jäseniä maahanmuuton seurauksena. Ainakin Turun osalta tilanne näyttää huomattavasti moninaisemmalta ja tietojeni mukaan tilanne on sama myös muualla Suomessa. Lähes tulkoon kaikki turkulaiset uskonnolliset yhteisöt ovat saaneet jonkin verran uusia jäseniä maahanmuuttajista, joskin vain harva on profiloitunut selkeästi maahanmuuttajaseurakunnaksi (Martikainen 2004). Koska monet Suomessa asuvista maahanmuuttajista ovat naimisissa suomalaisen kanssa, niin ei ole yllättävää, että näitä puolisoita löytyy koko uskonnollisen kentän alueelta. He ovat vain näkymättömissä suuren joukon sisällä ja usein jo suomen kieltä taitavina he eivät edes tarvitse sen enempää huomiota. Nämä ’näkymättömät maahanmuuttajat’ ovat monella muullakin tavoin näkymättömiä kuin uskonnollisissa yhteisöissä. Samalla tavoin myös jyvaskyläläisen sosiologin Miikka Pyykkösen (2003) yhdistystutkimuksissa muut kuin pakolaisryhmät ovat jääneet lähes näkymättömiin.

Uskontojen osalta julkinen puhe kohdistuu käytännössä usein pakolaisiin ja islamiin, sekä ehkä erityisesti somaleihin, jotka ovat saaneet syntipukin roolin kannettavakseen. Tämä kuva on kokonaisuuden osalta yhtä virheellinen yleisessä maahanmuuttajadiskursssissakin. Nostamalla esiin kulttuurisen, etnisen ja uskonnollisen toiseuden suurimman erottavan nimittäjän kautta luodaan kuva

kansainvälisten muuttoliikkeiden vaikutuksesta Suomeen tavalla, jossa peilautuvat vastakkain ideaalinen kuva suomalaisesta kulttuurisesta yhteydestä ja vinoutunut, erilaisuutta korostava kuva muukalaisista. Tällainen kuva kertoo huomattavasti enemmän esittäjästään kuin sen kohteesta.

Maahanmuuttajat ja viranomaiset

Viranomaisilla on merkittävä rooli jo heille poliittisesti annettun mandaatin kautta neuvoa ja opastaa maahanmuuttajaväestöä ’maan tavoille’ ja edistää kotoutumista. Viranomaisten toimintaa maahanmuuttajatyössä ei toistaiseksi ole tutkittu kovinkaan laajamittaisesti, mutta joitakin yleisiä ja merkittäviä havaintoja on kuitenkin tehty (esim. Pyykkönen 2003). Ennen siirtymistä varsinaiseen aiheeseen on kuitenkin syytä tehdä eräs tärkeä rajoitus tässä esiteltyyn argumenttiin. Viranomaiset ovat ennen muuta tekemisissä pakolaistaustaisten ryhmien kanssa ja muiden kansallisuuksien osalta muut verkostot näyttävät olevan keskeisempiä. Esimerkiksi avioliiton, opiskelun tai työn kautta maahan tulleilla on huomattava määrä muita tukiresursseja käytössään kuin konkreettisemmin ’juuriltaan tempaistujen’ pakolaisten ja turvapaikan hakijoiden keskuudessa, joilta usein myös puuttuvat suorat yhteydet suomalaiseen kantaväestöön. Vaikuttaakin siltä, että monille pakolaisryhmille omasta etnistä, kansallisesta ja uskonnollisesta ryhmästä tuleekin ensisijainen samaistumisen kohde Suomessa. Tällöin viranomaisten rooliksi jää välittäjänä toimimi-

nen, joka entisestään korostaa heidän asemaansa nimenomaan näiden ihmisten osalta.

Uskonnollinen järjestäytyminen

Uskonnollinen järjestäytyminen on yksi keskeisistä prosesseista, joita maahanmuuttajien uskonnollisen elämän parissa on Suomessa tapahtunut. Kuluneen 15 vuoden aikana maassa onkin perustettu useita kymmeniä uusia uskonnollisia yhteisöjä, joissa maahanmuuttajat ovat keskeisessä roolissa. Suuri osa näistä on ollut islamilaisia, mutta joukossa on myös mm. kristillisiä, buddhalaisia ja muiden uskontojenkin organisaatioita.

Esimerkiksi Turussa on 1980-luvun alusta lähtien perustettu yhteensä kahdeksan uutta uskonnollista organisaatiota, jotka palvelevat uusia maahanmuuttajia. Niistä neljä on islamilaisia, kaksi kristillisiä, yksi buddhalainen ja yksi mandealainen. Näistä kahdeksasta kuusi on järjestäytyneet joko rekisteröidyksi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi tai rekisteröityneeksi yhdistykseksi. Näiden ryhmien lisäksi myös lukuisat kaupungissa jo aikaisemmin toimineista seurakunnista ovat alkaneet tarjota maahanmuuttajille suunnattua toimintaa, esimerkiksi luterilaiset ja ortodoksiset seurakunnat (Martikainen 2004).

Uskonnon suhteen valtaosa maahanmuuttajista on maallikoita ilman sen suurempaa uskonnollista koulutusta. Tällöin he ovat myös erilaisessa asemassa kuin uskonnolliset specialistit, sillä heiltä puuttuu paljon perustavanlaista tietoa toiminnan järjestämisen suhteet. Maahanmuuttajien uskon-

nollisten yhteisöjen maallikkokeskeisyys onkin nostettu keskeiseksi eroksi mm. Helen Rose Ebaughin ja Janet Chafetzin (2000) Houstonissa tekemissä tutkimuksissa. Myös muualla ollaan tehty vastaavanlaisia havaintoa (Baumann 2000). Näiden tutkimusten perusteella voitaneekin todeta, että maallikkous on tyypillinen piirre näissä organisaatioissa. Uskonnollinen järjestäytyminen uudessa kansallisessa ja paikallisessa kontekstissa on aina myös rakenteellista sopeutumista kyseiseen yhteiskuntaan. Suomessa tämä on sujunut helpoiten kristillisiltä yhteisöiltä, sillä Suomen uskonnollisen järjestäytymisen normatiivisen mallin tarjoaa kristillinen seurakunta ja kirkko. Näin ollen myös muut kuin kristilliset yhteisöt omaksuvat organisaatioiden tasolla piirteitä, jotka muistuttavat kristillistä seurakuntarakennetta ja ylipäättään kristillisistä uskontoa.

Protestanttisen kristinuskon keskeisiä piirteitä ovat uskonnon opillisen ulottuvuuden korostaminen, paikallisseurakunnan asema keskeisenä uskonnollisena instituutiona sekä jäsenyys tässä organisaatiossa. Lisäksi siihen kuuluu säännöllinen jumalanpalvelus ja tietty uskonnollinen hierarkia, esim. papisto. Näiden lisäksi on syytä mainita suomalaisen yhteiskunnan yhdistystoiminnan perinteeseen kuuluva demokraattinen päätöksenteko, eli jäsenistön kollektiivinen vallankäyttö. Edellä mainittuja piirteitä ei aivan samanlaisessa muodossa ole monissa suurissa uskonnollisissa perinteissä, esimerkiksi islamissa, buddhalaisuudessa ja hindulaisuudessa. Kuitenkin näihin normatiivisiin piirteisiin sopeutuminen on

avain uskonnollisessa järjestäytymisessä. Kristillisille yhteisöille näihin piirteisiin sopeutuminen ei yleensä tuota suuriakaan ongelmia, mikä heijastuu myös näiden ryhmien varsin laajamittaisena organisoitumisena. Muiden osalta onkin havaittavissa melko suurta vaihtelua näiden piirteiden omaksumisessa ja prosessi on yleensä ottaen ollut monimutkaisempi (Martikainen 2004).

Kaikki Suomessa uskonnoiksi järjestäytyneet yhteisöt ovat kuitenkin jollakin tavalla sopeutuneet uuteen tilanteeseen. Tämä johtuu etupäässä siitä, että kollektiivinen järjestäytyminen on lähes välttämätön edellytys, jotta kyseinen ryhmä pystyy ajamaan asiaansa paikallisyhteisössä sekä saamaan esimerkiksi kuntien avustuksia toimintansa ylläpitämiseen. Koska monet maahanmuuttajaryhmät ovat taloudellisesti vielä hakemassa paikkaansa maassa, niin kaikki saatavilla oleva tuki otetaan mielellään vastaan. Jos tämä vaatii tiettyä organisoitumistapaa, niin siihen sopeudutaan olemassa olevien mahdollisuuksien puitteissa. Sen sijaan toinen kysymys on, että kuinka syvällisestä tai pinnallisesta muutoksesta on kyse, eikä siihen vastaaminen nykytietojen valossa ole edes mahdollista.

Yksi asia on kuitenkin selvä. Maahanmuuttajaviranomaiset ovat erittäin keskeisessä roolissa niin kulttuuri- ym. yhdistysten kuin uskonnollisten yhdyskuntien perustamisprosesseissakin. Esimerkiksi Turun kaupungin Kansainvälinen Kohtauspaikka on tukenut lähes kaikkien viimeisen 15 vuoden aikana syntyneiden maahanmuuttajayhdistysten perustamista. Näin se on saanut

itselleen kollektiivisia keskustelupartnereita sekä myös toteuttanut tehtävänsä maahanmuuttajien kotoutumisessa. Näyttää siis siltä, että maahanmuuttajaviranomaiset ovat aktiivisesti mukana luomassa organisoitua monikulttuurisuutta.

Uskonnonopetus

Uskonnonopetus on jumalanpalveluselämän ohella toinen maahanmuuttajien uskonnollisten organisaatioiden keskeisistä toimintamuodoista, sekä myös yksi kosketuspinta suomalaiseen yhteiskuntaan ja etenkin koululaitokseen. Aihepiiriä ei uskonnon osalta ole juurikaan Suomessa tutkittu, vaikkakin koulumaailmaa onkin sivuttu esimerkiksi tuoreessa Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa -kirjan (Harinen (toim.) 2003) muutamissa artikkeleissa sekä Anne Alitoppa-Niitamon (2004) vasta ilmestyneessä väitöskirjassa "The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education". Nojaudun seuraavassa kuitenkin Turun kaupungin tilanteeseen, sillä siitä minulla on saatavissa hieman laajemmat tiedot.

Turun kaupungissa muiden kuin luterilaisen ja ortodoksisen kirkon uskonnonopetus on perinteisesti järjestetty koululaitoksen ulkopuolella, osana kyseisten yhdyskuntien omaa uskontokasvatusta. Kasvaneen maahanmuuton myötä kysymys tuli ajankohtaiseksi etenkin muslimien osalta, jotka olivat suurin ryhmä joka kaipasi omaa uskonnon opetusta. Tämän lisäksi on tosin huomautettava, että uskonnonopetukseen

liittyvät asiat eivät ole olleet tärkein koulun ja islamin suhteeseen liittyvä kysymys, vaan pikemmin erilaiset käytännöt, jotka liittyvät kouluruokaan, kuvaamataidon ja musiikin opetukseen, liikuntaan, seksuaalivalistukseen, jne. Islamionopetus on kuitenkin ollut yksi aihepiiri, jossa koulutuslaitos on tehnyt omat ratkaisuyrityksensä paikallisella pohjalla, sillä toistaiseksi Opetushallitus ei ole laatinut kansallisen tason ohjeistusta tätä varten.

Kouluopetus tarjoaa mielenkiintoisen esimerkin siitä, miten suomalainen yhteiskunta sopeuttaa muunuskoisia järjestelmänsä osaksi. Islamin opetuksen koulussa tulee ainakin periaatteessa noudattaa samoja uskonnonopetuksen sääntöjä, jotka koskevat muutakin kouluopetusta. Koska muslimioppilaat tulevat hyvin erilaisista taustoista, jotka myös uskontulkintansa osalta ovat varsin erilaisia, niin koulussa on päädytty opettamaan eräänlaista 'yleisislamia', jossa ei tehdä eroja esimerkiksi sunni- ja shii'islamin suhteen. Opetus ei siis voi sitoutua mihinkään tiettyyn islamin suuntaukseen. Myös opettajien tulisi täyttää opettajilta vaadittava pätevyys, mutta tämä on käytännössä osoittautunut ongelmalliseksi, lähinnä siksi, että valtaosa muslimeista on melko tuoreita maahanmuuttajia, eikä heidän joukostaan juurikaan löydy muodollisen pätevyyden omaavia henkilöitä. Opettajien vaihtuvuus on myös ollut suuri, osin ehkä haastavan työn vuoksi, mutta myös siksi, että kaikkia tyydyttävä islamin opetus ei ole kovinkaan helppo tehtävä. Vertailukohdaksi voisi ottaa sen, että norjalainen helluntailainen opettaa 'yleiskris-

tinuskoa' oppilaille, joiden joukossa on italialaisia katolilaisia, venäläisiä ortodokseja, brittiläisiä metodisteja ja amerikkalaisia baptisteja.

Käytännössä edellinen tarkoittaa, että suomalainen koululaitos on tuottamassa uutta salonkikel-poista versioita islamista, joka vastaa etupäässä niitä odotuksia, joita koululaitoksella on uskonnonopetuksesta. Kenties hieman liioittelen tilanteen uutuutta tässä, mutta haluan korostaa sitä, että samalla, kun esimerkiksi muslimit hakevat paikkaansa suomalaisen yhteiskunnan eri sektoreilla, käyvät he läpi järjestelmällistä muutosprosessia, jonka lopputuloksena aikanaan syntyy suomalainen versio islamista. Tällä en toki tarkoita sitä, että kyseessä olisi vain yksisuuntainen mukautuminen kansalliseen tilanteeseen, vaan pikemminkin sitä, että maahanmuutto altistaa kaikki perinteet uudelleentulkinnan kohteiksi. jotka sitten vallitsevan ympäristön mukaisesti löytävät paikkansa, samalla jotakin uutta luoden.

Tulevaisuuden suuntia

Seuraavaksi asetan katseeni tulevaan, noin vuoteen 2020. Mikäli nykyinen väestökehitys jatkuu, niin vuonna 2020 maassa olisi noin 250,000 ulkomaan kansalaista sekä vähintään 80,000 kansalaisuuden saanutta ulkomailla syntynyttä, pois lukien ulkomailla syntyneet suomalaiset. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia olisi siis 330,000, eli yli 5 % väestöstä ja kaksi kertaa nykyistä enemmän. Tämän lisäksi maassa olisi suuri joukko toisen polven maahanmuuttajataustaisia. Jollei

maahanmuuttajien lähtöalueissa tapahdu suuria muutoksia nykyisestä, niin tämä joukko koostuisi kolmesta seuraavasta, lähes saman suuruudesta joukosta: läntisistä maista, lähialueilta (ml. Venäjä) sekä pakolaisista ja muista kauempaa tulleista. Oletettavasti kuitenkin Venäjältä ja Itä-Euroopasta tulleiden osuus olisi hieman suurempi kuin nykyään. Lisäksi ei liene kohtuutonta olettaa, että kauempaa tulleiden joukossa on mm. kiinalaisia sekä muita aasialaisia nykyistä enemmän. Samoin pakolaisina ja turvapaikanhakijoina maahan jo nyt saapuneiden syntyvyys on selvästi keskimääräistä suurempi, joka korostaa tämän ryhmän merkitystä. Näin muodostuu tilanne, jossa länsieurooppalaisten määrän kehitys jää aikaisempaa pienemmäksi ja muiden ryhmien puolestaan korostuu (näistä taustatiedoista kiitän Väestötutkimuslaitoksen johtajaa, dosentti Ismo Söderlingiä). Esitän arvioni tulevasta kolmen teesin muodossa. Teesit koskevat uskonnollista monimuotoisuutta, muutoksen laajuutta ja sukupolvien dynamiikkaa.

Uskonnollinen monimuotoisuus tulee kasvamaan nykyisestä joka tapauksessa, sillä muuttoliikkeiden oman dynamiikan mukaisesti tietyt nykyiset ryhmätkään eivät vielä ole 'täyttyneet' (Castles ja Miller 2003). Tämän lisäksi merkittävämpi seikka on kuitenkin jatkuva ja kasvava maahanmuuttajien joukko. Koska maahanmuuttajien Suomessa aloittama uskonnollinen toiminta on yleensä samaa tai ainakin varsin lähellä sitä mitä entisessä kotimaassa harjoitettiin, niin ovat lähtöalueet aivan keskeisessä roolissa. Pienetkin

muutokset niissä näkyvät Suomen tilanteessa. Mikäli läntisten maahanmuuttajien joukko pienenee, niin se tarkoittaa myös sitä, että protestanttisia kristittyjä on entistä vähemmän maahanmuuttajien joukossa. Kaikki viittaa myös siihen, että määrän kasvaessa joukon sisäinen hajanaisuus voimistuu tai tulee ainakin paremmin ilmi, myös uskontojen kohdalla. Uskontojen osalta tämä tarkoittaa yksiselitteisesti niiden kirjon kasvua. Vuonna 2020 Suomi on nykyistä selvästi moniuskontoisempi.

Muutokset koskevat myös koko nykyistä uskonnollista kenttää, joskin varsin epätasaisesti. Suurimmat muutokset ovat toistaiseksi koskeneet tiettyjä kristillisiä ryhmiä, kuten luterilaista, ortodoksista ja katolista kirkkoa, sekä muslimeja. Erityisesti ortodoksisen ja katolisen kirkon voidaan olettaa kasvavan merkittävästi lähitulevaisuudessa. Tällöin niiden sisäinen hajanaisuus kasvaa ja tulee vaatimaan sekä suurta halua että taitoa pitää erilaiset intressit seurakuntatasolla yhdessä. Venäläisten ja itäeurooppalaisten määrän kasvaessa etenkin ortodoksien piirissä tullaan näkemään lukuisia uusia seurakuntia sekä todennäköisesti diasporakirkkojen perustamista. Myös katolisessa kirkossa moninaisuus kasvaa ja jos joidenkin lähtömaiden, esimerkiksi puolalaisten, osuus kasvaa voimallisesti, niin etnisten seurakuntien perustamien on varsin lähellä. Lisäksi etenkin vapaiden suuntien parissa on jo nyt havaittavissa voimakasta intressiä maahanmuuttajatyön kehittämiseen, ja tämä sektori tulee myös kasvamaan, kuten myös erilaiset etniset, usein protestanttiset, pienseurakunnat.

Näitä on jo nyt perustettu lukuisia lähinnä pääkaupunkiseudulle ja ne tuntuvat tarjoavan joustavamman ja nopeammin reagoivan uskonnollisen sektorin kuin perinteiset kirkot. Suomalaisen islamin kenttä tulee myös jatkossa pysymään varsin monenkirjavana ja organisatorisesti hajanaisena, vaikka jo lähitulevaisuudessa onkin odotettavissa kansallisen tason järjestäytymistä. Yhteisön sisäinen hajanaisuus estänee kuitenkin syvemmälle menevän yhteyden luomisen, vaikka viranomaisiin päin oltaisiin yhtenäisiä. Myös muut vähemmistöryhmät tulevat sekä kasvamaan että laajamittaisesti organisoitumaan. Näihin kuuluvat mm. buddhalaiset ja hindulaiset. Yleisesti ottaen kaikki kansainvälisesti laajalle levinneet uskonnolliset yhteisöt tulevat saamaan uusia jäseniä. Vuonna 2020 suomalaiset uskonnolliset yhteisöt ovat sisäisesti moninaisempia ja osin hajanaisempia kuin nykyään.

Sukupolvien välinen dynamiikka tulee hallitsemaan maahanmuuttajien omien yhteisöjen sisäistä elämää parhaillaan meneillään olevan organisoitumisvaiheen jälkeen. Koska jonkin asteinen maahanmuutto jatkunee useimpien kansallisten ja etnisten ryhmien osalta, niin tämä aiheuttaa suuria haasteita ryhmien sisäiseen johtamiseen. Sukupolvien ja eri muuttoaaltojen väliset tarpeet ovat hyvin erilaisia ja jo toisen sukupolven osalta tullaan haastamaan etnisen ja kulttuurisen perinteen roolia yhteisöissä, joka ensimmäiselle polvelle on hyvin keskeinen. Suomalaiseen elämänmuotoon tottunut nuori polvi kokee etnistä taustaa korostavan yhteisöllisen elämän melko vieraaksi tai haluaa

ainakin tulkita sitä itselleen sopivalla tavalla. Tämä koskee niin toiminnan kieltä, rakennetta kuin sisältöäkin. Toisaalta eri ryhmiin eri tavoin suuntautuva ulkoinen paine saattaa kuitenkin jopa nostaa etnisyyden tai muun omaleimaisuuden korostusta tietyissä ryhmissä ja täten vähentää sisäisiä paineita. Toisen sukupolven jonkinasteinen radikalisoituminen on myös oletettavaa, etenkin syrjäytymisuhan ja lasikaton kohtaavien ryhmien kohdalla. Näissä kansainväliset esimerkit ja yhteydet ovat tärkeässä roolissa. Vuoteen 2020 mennessä maahanmuuttajavoittoiset uskonnolliset yhteisöt ovat löytäneet useita vaihtoehtoisia toimintamalleja ja käyneet läpi monia kriisejä suhteessa siihen, kuinka elää omien perinteidensä mukaisesti suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä lyhyt skenaario tulevaisuuden haasteista auttaa näkemään nykyisen kehityksen kauaskantoisempia vaikutuksia. Vaikka ennustaminen on tunnetusti hankala laji, niin yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella perusteltuja oletuksia voi ja tulee olla. Juuri esitetty arvio perustuu sekä jo käynnissä olevaan kehitykseen että muiden eurooppalaisten maiden näyttämiin esimerkkeihin ja oletuksiin tulevasta väestönkehityksestä. Mikäli ne pitävät paikkansa myös Suomen osalta, niin 1990-luvulla alkanut maahanmuutto ja sen aikaansaamat muutokset esimerkiksi uskontojen parissa ovat olleet vasta esimakua tulevasta.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olen tarkastellut maahanmuuttajien uskonnollista

toimintaa suomalaisessa yhteiskunnassa melko laajalla otteella. Kirjoitelman aluksi pyrin sijoittamaan ilmiön sekä historialliseen että ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen yhteyteen siitä syystä, että sitä tarkastellaan usein ottamatta näitä huomioon.

Käsittääkseni vasta eräiden keskeisten muuttoliikkeisiin liittyvien historiallisten kokemusten kautta on mahdollista luoda selkeä kuva siitä historiallisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa nykypäivän maahanmuuttajat Suomessa ovat. Julkinen keskustelu maahanmuutosta on pitkälti keskittynyt islaminuskoisiin tai muutoin länsieurooppalaisen kontekstin ulkopuolelta tuleviin. Näiden tarkastelupintojen kautta maahanmuuttajaväestöstä on syntynyt kuva erilaisuuden ja vierauden edustajina, joita sitten pyritään kotouttamaan maan tavoille monikulttuurisuuspolitiikan avulla.

Lyhyesti sanottuna, kyseessä on virheellinen kuva maahanmuuttajista. Esimerkiksi uskonnollisten organisaatioiden kautta avautuva näkymä maahanmuuttoon osoittaa selkeästi kuinka merkittävä osa maahanmuuttajista on integroitunut osaksi jo olemassa olevia rakenteita ja siten muutunut 'näkyväksi'. Tämä ei kuitenkaan vähennä sitä dynaamisuutta, jota uskonnollisen elämän piirissä jatkuvasti tapahtuu. Niin näkyvämmien kuin näkyvämpien uskonnollisten toimijoiden on paljolti itse täytynyt luoda ne puitteet, joiden parissa asemoituminen Suomeen voi tapahtua. Uskonnollinen aloilleen asettuminen on osa laajempaa prosessia, jossa haetaan paikkaa yhteiskunnan eri osa-alueilta.

Suomalaiset viranomaiset ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat kuitenkin keskeisellä tavalla vaikuttaneet niihin organisoitumisen muotoihin, joihin maahanmuuttajia on ohjattu ja jotka ovat olleen mahdollisia. Vasta tulevaisuus tulee näyttämään mitkä ovat näiden järjestäytymistapojen laajemmat vaikutukset. Lienee kuitenkin oletettavissa että muun muassa organisoituminen vaikuttaa siihen suuntaan että uskonnon aseman yksilön ja yhteisön elämässä aletaan näkemään samankaltaisella tavalla kuin Suomessa yleensä on asian laita, ainakin valtauskonnollisuuden piirissä. Toisaalta uskonnosta näyttää tulleen keskeinen identiteettitekijä etenkin joidenkin islaminuskoisten parissa ja tämä identiteetti myös jäsentää merkittäväällä tavalla muslimien yhteiskuntasuhdetta. Oli miten oli, niin perusteellisempaa tutkimusta maahanmuuttajien uskonnollisesta toiminnasta tarvitaan täydentämään kuvaa suomalaisesta maahanmuuttajaväestöstä. Aihepiiri on toistaiseksi ollut turhan vähän mielenkiinnon kohteena.

Summary

The article presents a contemporary picture of issues related to the religious life of recent immigrants to Finland. The increased immigration to Finland since the 1990s has resulted in increased membership in most existing religious organisations, but also led to the foundation of new religious organisations, including several Muslim communities. Immigrants are far less often official members of religions than native Finns, but there are large differences bet-

ween ethnic groups. The article also argues that Finnish society and authorities have in significant ways affected the process of integration.

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo Anne: *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Väestöliitto. Helsinki 2004.
- Archer, Toby: *Kansainvälinen terrorismi ja Suomi*. UPI-raportti 7/2004. Ulkopoliittinen instituutti. Helsinki 2004.
- Baumann, Martin: *Migration, Religion, Integration*. Diagonal Verlag. Marburg 2000.
- Beyer, Peter: *Religion and Globalization*. Sage. London 1994.
- Castles & Miller: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Third edition. Palgrave. New York 2003.
- Davie, Grace: *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford University Press. Oxford 2000.
- Ebaugh, Helen & Janet Saltzman Chafetz (eds.): *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations*. Altamira. Walnut Creek, CA 2000.
- Forsander, Annika: *Luottamuksen ehdot: Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöliitto. Helsinki 2002.
- Harinen, Päivi (toim.): *Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki 2003.
- Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster. New York 1996.
- Joronen, Tuula, Mika Pajarinen & Pekka Ylä-Anttila: *'Hansakauppiasta hampurilaisketjuihin - historiallinen katsaus'*, Marja-Leena Trux (toim.) *Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*, 117-142. Wsoy. Helsinki 2000.
- Kolbe, Laura & Anja Kervanto Nevanlinna: *'Eurooppalainen Suomi'*, Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 3: Oma maa ja maailma*, 12-25. Tammi. Helsinki 2003.
- Leitzinger, Antero (toim.): *Mishäärit - Suomen vanha islamilainen yhteisö*. Kirja-Leitzinger. Helsinki 1996.
- Liebkind, Karmela (toim.): *Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Gaudeamus. Helsinki 2000.
- Lundgren, Svante: *Suomen juutalaiset - usko, tavat, asenteet*. Religionsvetenskapliga skrifter 56. Åbo Akademi. Åbo 2002.
- Martikainen, Tuomas: *Moniarvoinen Turku: Käsikirja uskonnollisista, maailmankatsomuksellisista ja etnisistä yhteisöistä*. Religionsvetenskapliga skrifter 32. Åbo Akademi. Åbo 1996.
- Martikainen, Tuomas: *'Muslims in Finland: Facts and reflections'*, Nils G. Holm (ed.) *Islam and Christianity in School Religious Education: Issues, approaches, and contexts*, 203-247. Religionsvetenskapliga skrifter 52. Åbo Akademi. Åbo 2000.
- Martikainen, Tuomas: *Immigrant Religions in Local Society: Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku*. Åbo Akademi University Press. Åbo 2004.
- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen: *Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Tilastokeskus. Helsinki 2003.
- Pyykkönen, Miikka: *'Ristissä kaiken aikaa. Jäsenyydet nuorten maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa'*, Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä*, 193-237. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki 2003.
- Repo, Mitro: *'Ortodoksinen Suomi'*, Markku Löytönen & Laura Kolbe (toim.) *Suomi: Maa, kansa, kulttuurit*, 290-302. SKS. Helsinki 1999.
- Sakaranaho, Tuula and Heikki Pesonen (toim.): *Muslimit Suomessa*. Yliopistopaino. Helsinki 1999.
- Tiilikainen, Marja: *Arjen islam: Somalialaisten elämää Suomessa*. Vastapaino. Tampere 2003.
- Tilastokeskus: *'Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus'*, Väestö 2001:8.
- Tilastokeskus: *Väestö kansalaisuuden, kielen, syntymaan ja uskontokunnan mukaan*. Tilastokeskus. Helsinki 2003.

Maalle muuttajien motiivit ja sosiaalinen verkosto kyläyhteisössä

Aini Pehkonen

Tiivistelmä

Muuttoliike vilkastui Suomessa voimakkaasti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vaikka kasvukeskukset vetivät väkeä puoleensa, oli ihmisiä, jotka muuttivat niin sanotusti vastavirtaan – maaseudulle. Miksi ihmiset muuttivat maaseudulle?

Muuttamista maaseudulle ohjasivat asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät motiivit: omakotitalon rakentaminen/ostaminen, luontosuhde ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvät muutokset: työttömyys ja ylivelkaantuneisuus. Koko tutkimusaineistossa oli suuri määrä paluumuuttajia, jotka muuttivat takaisin kotiseudulleen. Koetun alueellisen identiteetin lisäksi paluumuutto antaa viitteitä myös vallitsevasta tonttipolitiikasta.

Sosiaalisen verkoston merkitys maaseudulla tuli esille yhteistoimintana ja toimivina sosi-

aalisina suhteina. Kyläyhteisössä huolenpidon ja kontrollin raja on jännitteinen. Yleisesti ihmiset pelkäsivät juoruilua ja ”puheita”. Ohuella lähikontrollilla ja huolenpidolla oli intressien yhteys, sillä kyläyhteisölle on solidaarisesti tärkeää, että myös naapurilla menee hyvin.

Tutkimusongelmat ja aineisto

Väitöskirjatutkimukseni tavoitteena oli tuottaa tietoa ja kysymyksiä positiivisista ja negatiivisista tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Tutkimus ei pyrkinyt tilastolliseen yleistettävyyteen tai ainutlaatuisuuteen, vaan tärkeämpänä lähtökohtana oli tuoda keskusteluun asioita maaseudulle muuttamisesta ja asumisesta. Vaikka tutkittujen ihmisten ratkaisuja ja toimintatapoja voidaan pitää yksittäistapauksina, voi silti ihmisten asenteiden eri muodot niin tulomuuttajiin kuin syntyperäisiin asukkaisiin koskettaa suurta osaa muuttoliikeprosessissa olevia. Tulosten siirrettävyys tarkoittaa havaintojen soveltumista toiseen toimintaympäristöön, jolloin yleistettävyys syntyy lukijan toimesta (Eskola ja Suoranta 1998, 68). Käsitevalinnat ovat arvosidonnaisia, ja ne luovat eri

tavoitin painottuneita todellisuuksia (Pohjola 1990, 148-151). Tästä syystä on hyvä pitää mielessä, että tutkija konstruoi tuloksia omien havaintojensa ja ymmärryksensä mukaisesti.

Tässä artikkelissa käyn läpi väitöstutkimukseni tutkimuskysymyksistä seuraavat: miksi maaseudulle muutetaan; millaiset demograafiset ominaisuudet muuttajilla on; mikä merkitys maaseudulla on sosiaalisilla verkostoilla, joita arvioidaan kanssakäymisen eri muotojen tasolla.

Tutkimuksen kohderyhmänä oli kymmenen suomalaista kylää. Kylät esiintyvät tutkimuksessa nimettöminä, koska tutkimuksen kannalta ei ole merkittävää, mikä kylä on kyseessä, vaan miten ihmiset kokevat eri asiat. Valitsin viiden kaupungin, Rovaniemen, Vaasan, Turun, Mikkelin ja Kajaanin läheisyydestä kustakin kaksi kylää, joista toisen etäisyys kaupungista on 25 km ja toisen 50 km. Analyysikehikkona on siis kylien etäisyydet kaupungista (25 km tai 50 km). Kylät kaupunkien ympäriltä on valittu satunnaisesti: ainoastaan välimatka kaupunkiin on toiminut kriteerinä. Kaupungit sijaitsevat kartalla eri puolella Suomea, jotta maamme tulisi myös maantieteellisesti huomioituksi.

Aini Pehkonen (VTM, väitellyt), Siirtolaisuusinstituutin erikoistutkija. Artikkelin pohjautuu kirjoittajan vuonna 2004 valmistuneeseen väitöskirjaan nimeltä ”Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle.” Väitöskirja tarkastettiin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa 25.2.2005.

Empiirisen tutkimusaineiston muodostavat 1.1.1990-22.6.2000 kymmeneen suomalaiseen kylään tulomuuttajat (n=533, vastausprosentti 39%, n=205: kvantitatiivinen aineisto), kyselylomakkeiden avovastaukset (n=159) sekä tutkimuskylien syntyperäisten asukkaiden (10), tulomuuttajien (10) ja aktiivisesti kylien kehittämisessä (5) olevien henkilöiden haastattelut (n=25). Tutkimusmetodina olen käyttänyt kyselylomaketta tulomuuttajille ja puolistrukturoitua puhelin- ja käyntihaastatteluja niin tulomuuttajille kuin syntyperäisille kyläläisille sekä havainnointia, kirjallisuutta ja tilastomateriaalia. Tutkimustulosten validiteetin kannalta on parempi, jos tutkimuksessa on mahdollista käyttää erilaisia lähestymistapoja rinnakkain.

Eräitä maaseudulle muuttajien taustatietoja

Tulomuuttajien taustatiedoista käsittelen yleisiä perustietoja. Esittelen ne yhteenvetona siten, että olen jaotellut tiedot lähikyliin ja ydinmaaseudulle muuttaneisiin. Näin on mahdollista verrata, onko muuttaneiden taustatiedoissa eroja. Taustatiedoista esittelen perhe-

suhteet, iän, ammattikoulutuksen, toimialan, toimeentulon, asumismuodon sekä työ- ja muuttomatkien pituudet. Paluumuuttajat muodostavat merkittävän ryhmän tässä aineistossa, joten tästä syystä paikan merkitystä on aiheellista pohtia.

Kaupunkien läheisiin kyliin ja ydinmaaseudulle tulomuuttajien siviilisäädystä ei ollut juurikaan eroja (taulukko 1), mutta lähikyliin muuttaneilla oli useammin kotona vielä ala-ikäisiä lapsia (55%) kuin ydinmaaseudulle muuttaneilla (37%). Tämä ei kokonaan selity muuttaneiden ikärakenteella. Lapsiperheet valitsivat asuinpaikakseen mieluummin kaupunkien lähikylän kuin kylän ydinmaaseudulla. Ala-ikäisten lasten lukumäärä oli useimmiten yhdestä kahteen, mikä oli vuonna 2000 suomalaisista perheistä suurimman osan (65%) lapsiluku (Tilastokeskus, väestötilastot 2001). Suurperheet eivät ole yleisiä maaseudulle muuttavienkaan joukossa.

Kaupunkien lähikylissä asuvat naiset työllistyivät pääosin sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin mutta ydinmaaseudulla asuvien toimialat jakautuivat

tasaisemmin. Lähikylissä asuvat miehet työskentelivät puolestaan useimmiten teollisuuden tai kuljetus- ja liikenteen alalla, kun ydinmaaseudulla asuvat työllistyivät eniten maa- ja metsätalouteen sekä teollisuuteen. Työssä olevista suurimmalla osalla (56%) oli vakiainen kokoaikatyö, ja he olivat työntekijä-ammateissa, mutta tässä ryhmässä oli myös eniten määräaikaissa työsuhteissa olevia. Määräaikaissa kokoaikatyössä oli koko aineistossa lähes joka neljäs. Kaupunkien lähikylissä työsuhteet olivat useammin vakituksia kuin ydinmaaseudulla.

Koko aineistosta yrittäjiä oli seitsemän prosenttia, jotka jakautuivat tasaisesti lähikyliin ja ydinmaaseudun kesken. Suomessa on suhteellisesti vähän yrityksiä ja maaseudulla toimii lähinnä yhden hengen yrityksiä, elinkeinoharjoittajia. Ulkopuolisen työntekijän palkkaamiseen liittyy palkan lisäksi sosiaaliturva-, eläke-, ja vakuutusmaksuja, joten lisäresurssien palkkaaminen tehdään harkiten. Yritysten, ja sitä kautta työpaikkojen, synty vaatii useimmiten laadukkaan toimintaympäristön, toisin sanoen osaavan työvoiman lisäksi hyvät kulkuyhteydet, koh-

Siviilisäätty	Lähikylät (25 km)		Ydinmaaseutu (50 km)		Yhteensä	
	n	%	n	%	n	%
Naimaton	19	13	8	15	27	13
Naimisissa	107	72	41	79	148	74
Eronnut	17	11	2	4	19	9
Leski	6	4	1	2	7	4
Yhteensä	149	100	52	100	201	100

Taulukko 1. Vastajat siviilisäädyn ja asuinalueen mukaan.

tuulliset tuotantokustannukset ja tietoliikenneyhteydet.

Työmatkan pituus yhteen suuntaan vaihteli alle kilometristä 820 kilometriin. Lähikylissä asuvilla suurimmalla osalla (55%) työmatka oli enimmillään 25 kilometriä ja vastaavasti ydinmaaseudulla asuvilla (63%) viisikymmentä kilometriä. Toisin sanoen kyläläiset eivät ole niinkään asuinkylässään töissä vaan lähikaupungissa. Koko aineistosta suurimmalla osalla naisista (94%) kuin miehistäkin (91%) työmatkan pituus oli enimmillään viisikymmentä kilometriä. Kysyttäessä, kuinka kaukana vastaaja arvioi voivansa käydä työssä, suurin osa vastasi (lähikylistä 88%, ydinmaaseudulta 78%) jaksavansa noin kuudenkymmenen kilometrin työmatkan yhteen suuntaan. Tilastollisesti tarkasteltuna moodi (arvioitu matka, mikä vastauksissa oli eniten) sijoittuu lähikyläläisten osalta kolmeenkymmeneen kilometriin ja ydinmaaseudulla asuvilla kuuteenkymmeneen kilometriin. Siis käytännössä matka kylältä lähimpään kaupunkiin. Oman kunnan ulkopuolella kävi töissä koko aineistosta 15%.

Pääasiallinen toimeentulo-lähde koostui *ydinmaaseudulle* muuttaneilla eläketuloista (31%), palkkatuloista (25%) ja työttömyyskorvauksista (25%). Toimeentulon ilmoitti heikentyneen muuton jälkeen ydinmaaseudulle muuttaneista useampi kuin joka kolmas (39%), mutta se ei tarkoita kaikkien osalta välttämättä taloudellista köyhtymistä, koska muuttaneiden ikä-jakauma ei selitä kaikkien eläkkeellä olevien toimeentulon ensisijaista lähdeä. Ryhmässä on myös sairaus- ja

työkyvyttömyyseläkeläisiä, mutta mahdollisesti myös yksilöllisiä eläkeratkaisuja tehneitä henkilöitä. Vastaavasti pääasiallinen toimeentulon lähde koostui *lähikylille* muuttaneilla palkkatuloista (51%), eläketuloista (22%) ja työttömyyskorvauksista (21%). Toimeentulon ilmoitti parantuneen muuton jälkeen lähes joka kolmas vastaajista (26%) ja heikentyneen joka neljäs (23%). Koko aineistossa työolot, ammattiura ja toimeentulo paranivat neljäsosalla, mutta vastaavasti toimeentulo heikkeni kolmasosalla.

Tulomuuttajilla asumismuotona oli pääsääntöisesti omistusasunto niin lähikyliin (59%) kuin ydinmaaseudullekin (79%) muuttaneilla. Asumismuodolla oli tässä aineistossa yhteys ikään ja elämäntilanteeseen. Omakotitaloasuminen ja omistaminen oli ensisijaista silloin, kun perheen lapset olivat alaikäisiä. Toiseksi yleisin asumismuoto oli niin lähikylissä kuin ydinmaaseudullakin päävuokralaisuus. Työsuhteasunnoissa ei asunut kukaan ja alivuokralaisasumisen osuus oli alle kaksi prosenttia. Rivitalossa asuvat perustelivat asumistaan helppoudella, mutta myös taloudellisilla tekijöillä. Vuokralla asumista omakotitalossakaan ei pidetty tavoiteltavana, koska siihen miellettiin levottomuutta ja väliaikaisuutta. Omistaminen kuvastanee edelleen pysyvyyttä ja turvallisuutta.

Kolme neljäsosaa (77%) koko aineistosta ilmoitti muuttomat- kansa olleen enintään kaksisataa kilometriä, joten kyseessä on ollut lyhyen matkan muutto. Yli viidensadan kilometrin muuttom- matka oli yhdeksällä prosentilla.

Koko aineistosta yli puolet (57%) oli muuttanut kyseiselle kylälle kaupungista. Ydinmaaseudulle muuttaneista oli kaupungista siirtyneitä 65% ja vastaavasti lähikyliin kaupungista muuttaneita oli 54%. Muuttomatkan lyhyys on tässä aineistossa kiinnostavaa, koska se antaa viitteitä muuton motiiveista. Oman kategoriansa muodostavat muuttajat, jotka halusivat palata kotiseudulleen. Tutkimuskyliin muuttajista yli puolet (63%) oli paluumuuttajia siten, että he palasivat siihen maakuntaan, jossa olivat syntyneet. Lähikylät hyötyivät väestöllisesti jonkin verran enemmän paluumuuttajista kuin ydinmaaseudun kylät. Koko aineistoa tarkasteltaessa havaitsee myös sen, että kahdella kolmesta (2/3) tulomuuttajalla oli edellinen asuinpaikka saman maakunnan sisällä. Tämä selittää osaltaan lyhyttä muuttomatkaa.

Maaseudulle muuton motiivit

Tutkimuslomakkeessa kysyttiin maaseudulle muuttamisen syitä siten, että vaihtoehtoiset syyt oli jaoteltu neljään ryhmään: työhön, asumiseen, perhesuhteisiin ja muihin syihin. Työhön liittyviin syihin kuului työpaikan vaihdoksen lisäksi esimerkiksi työelämään siirtyminen ja eläkkeelle jääminen. Asumiseen liittyviin syihin kuului sopivan tontin tai asunnon saamisen lisäksi asuinympäristöön liittyviä syitä, kuten puhdas luonto ja halu asua maaseudulla. Perhesuhteisiin liittyvät syyt kartoittivat elämäntilanteen muuttamista, kuten avo- tai avioliiton solmimista ja perheenisäystä. Muut syyt selvittivät esimerkiksi harrastus-

mahdollisuuksien ja vaihtelunhalun merkitystä. Muuttosyiden tärkeyttä vastaajille mittasin laskeamalla ensin prosenttijakaumat siitä, millainen merkitys kyseisellä vaihtoehdolla on ollut muuttopäätökseen. Kysymyslomakkeessa ei kysytty merkittävintä muuttomotiivia, vaan vastaajat saivat arvioida asteikolla paljon, melko paljon, vähän ja ei lainkaan kyseisen asian vaikutusta muuttoon. Tulomuuton motiivit maaseudulle ovat moni-intressiset, eikä näin yhtä ainutta muuttoon johtanutta vaikutinta voida osoittaa. Ennen konkreettista muuttoa on jokaisella pohdinta- ja harkintavaihe, joka voi olla hyvinkin erimittainen samankin perheen jäsenillä. Tämä tutkimus ei anna vastausta siihen, kuinka pitkä harkintavaihe on ollut kyseessä. Kun muuttoon lopulta päädytään, tavoitteena on saada elämäntilanteeseen nähden optimi ratkaisu. Koska suurimmalla osalla oli kyseessä vielä lyhyen matkan muutto, voisi muuttoa kuvata myös asunnonvaihtona. Työpaikka tai toimiala ei muuttunut, ainoastaan koti. Esittelen lähemmin kolme tulomuuttoon vaikuttavaa syytä, jotka eriytyivät selkeästi tässä aineistossa: elämänvaiheeseen sopiva koti, taloudelliset syyt ja luontosuhde.

Elämänvaiheeseen sopivan kodin löytyminen/rakentaminen ilmeni erityisesti lapsiperheillä ja eläkeläisillä. Lapsiperheet halusivat asua ensisijaisesti omakotitalossa, joten asuinpaikan valitseminen oli sidoksissa sopivan tontin löytymiseen ja kustannuksiin. Lapsille haluttiin tarjota luonnonmukainen ympäristö, jolloin myös kotieläimen hankinta tuntui luontevalta. Paluumuuttajille ton-

tin löytyminen oli sukulaisuuden takia vaivatonta. Eläkeläisille elämäntilanteeseen nähden sopivan kodin löytyminen liittyi paluumuuttoon lapsuudenkotiin, muuttoon vapaa-ajan asunnolle tai muutoin omistusasuntoon.

Suuri lapsiperheitten paluumuuttajien määrä ei kerro pelkästään paikkatietoudesta tai kotiseuturakkaudesta, vaan myös siitä, että tonttien myyminen paluumuuttajille on helpompaa kuin ventovieraille. Tästä syystä syntyperäiset tai maata omistavat kyläläiset olivat portinvartijan roolissa suhteessa kylän asukantaan. Tutuille on helpompi ja turvallisempaa myydä kuin tuntemattomalle, erityisesti, kun myyjä asuu kyseisellä kylällä. On syytä muistaa, ettei aineistosta käy ilmi, kenen aloitteesta muuttopäätös tehtiin. Pyysivätkö iäkkäät vanhemmat palaamaan vai olivatko puoliset tulleet kyseiseen ratkaisuun yhteisymmärryksessä?

Taloudellisten syiden takia maaseudulle muuttajat muodostivat oman ryhmänsä. He muuttivat selviytyäkseen taloudellisista rasitteistaan, jotka olivat tulleet konkurseista, ylivelkaantumisesta tai lainojen takausvastuista, koska maalla asuminen on taloudellisempaa kuin kaupungissa. Vaikka marjastus ja kalastus voidaan nähdä harrastuksina ja haluna luonnossa liikkumisesta, ovat ne myös toimeentulon lähteitä. Taloudellinen köyhyys ei tarkoita henkistä köyhyyttä, vaikka taloudelliset vaikeudet voivat lamaannuttaa toimintaa. Taloudellisissa vaikeuksissa olevat henkilöt muuttivat useimmiten ydinmaaseudulle, jonne ei ollut sukusiteitä. Tällöin he pystyivät pitämään yksityisyy-

tensä paremmin suojassa ja olla näkymättömissä tuttavien katseilta. Tämä ryhmä halusi muuttaa kyseiseltä alueelta pois heti, kun se on vain taloudellisesti mahdollista. Tässä ryhmässä oli myös velkajärjestelyn johdosta rationaalisen valinnan tehneitä henkilöitä. Mielenkiintoista on se, että nämä henkilöt tulivat työttöminä ydinmaaseudulle, jossa työnsaanti on muutoinkin vaikeaa. Tämä tulos tukee aikaisempia tutkimuksia (esim. Jackson & Warr 1987; Ervasti 2004, 298-318) sosiaalisen ympäristön merkityksestä työttömille, joissa todetaan, että pahoilla työttömyysalueilla elävien työttömien hyvinvointi on korkeampaa kuin niiden työttömien, jotka asuvat työttömyystilanteeltaan lohdullisimmilla alueilla.

Suhde luontoon oli merkittävää lähes kaiken ikäisille. Luonto tarjoaa suojaa ja virkistystä. Asuminen luontoympäristössä koettiin hyvänä palautumiskeinona nopea-tempoisesta työelämästä. Lapsille koettiin ympäristön mahdollistavan ”oikean työn” harjoittamisen, kuten puutarhatyöt ja rakentamisen. Mahdollisesti vanhemmat halusivat siirtää samankaltaisia kokemuksia lapsilleen, kuin mitä itse olivat lapsuudessaan saaneet.

Naapuruus

Ihmisten käytöstavat ja toiminta ovat sosiaalista elämää. Yhtäällä kyläyhteisössä ihmisten tunteista ja tuttuutta pidettiin hyvänä asiana, koska se lisää turvallisuuden tunnetta ja helpottaa asioiden hoitoa, mutta toisaalla tunteminen koettiin välttämättömänä pahana. Asukkaiden väliset tuttujen ja puolituttujen verkostot olivat kyläyh-

YDINMAASEUTU	Kyläily (%)	Sattumalta tapaaminen (%)	Auttamalla (%)	Lasten harrastukset (%)
Paluumuuttajat (n=29)				
Päivittäin	21	3	3	-
Muutamia kertoja/vk	21	10	3	-
Kerran viikossa	-	7	-	-
Muutamia kertoja/kk	3	-	-	3
Noin kerran/kk	-	-	-	-
Harvemmin kuin krt/kk	3	-	-	-
En juuri koskaan	7	3	-	-
Muut tulomuuttajat (n=22)				
Päivittäin	32	-	-	-
Muutamia kertoja/vk	18	-	-	5
Kerran viikossa	9	-	-	-
Muutamia kertoja/kk	-	5	-	-
Noin kerran/kk	5	-	5	5
Harvemmin kuin krt/kk	-	-	-	-
En juuri koskaan	-	9	-	-

Taulukko 2. Kuinka usein vastaaja on yhteydessä naapureihin ja millainen on yhteyden luonne ydinmaaseudulla?

teisössä siinä määrin tiheät, että se antaa ehkä harhaisenkin tunteen kaikkien tuntemisesta. Pienissä kylissä on harvoin mahdollisuutta pysyä tuntemattomana. Kylällä vastaanottilijaa tervehditään ja hänet huomataan, vaikka pinnallisen nopeasti. Tervehtiminen on hyväksyttävä ja toivottu käytäntö. Toisenlaista käyttäytymistä pidetään huonona ja moitittavana käyttäytymisenä.

Yleisin yhteydenpitomuoto naapureihin oli kvantitatiivisen aineiston mukaan kyläily ja seuraavaksi yleisin sattumalta tapaaminen. Puhelimen merkitys tulomuuttajille naapureiden väliseen yhteydenpitoon on vähäistä. Yhteydenpitoon vaikuttaa jonkin verran asumisaika kylällä: mitä pidempään on asunut alueella, kyläily lisääntyy eli tuttavien määrä lisääntyy vuosien mittaan. Tuttavuussuhteiden solmiminen

Ydinmaaseudulla kyläilyn määrä on suurempaa kuin lähikylissä asuvilla. Huomionarvoista on se, että tulomuuttajat kyläilevät ydinmaaseudulla useammin säännöllisesti kuin paluumuuttajat. Vastaavasti tulomuuttajilla ei ole sattumalta tapaamisia naapureitten kanssa, kuten paluumuuttajilla on. Tähän vaikuttanee muuttaneiden ikärakenne. Samankaltaiset elämänvaiheet yhdistävät, jolloin saman ikäryhmän ihmiset oppivat tuntemaan toistensa erilaisten instituutioiden ja organisaatioiden välityksellä, kuten päiväkodeissa, kouluissa, eläkeläisjärjestöissä jne. (Ojankoski 1998, 208.) Kuitenkin kyläyhteisössä eri ikäiset ja eri elämänvaiheessa olevat ihmiset ainakin tietävät toisensa, omat kyläläisensä.

LÄHIKYLÄT	Kyläily (%)	Sattumalta tapaaminen (%)	Yhteisissä tiloissa (%)	Auttaa naapuria (%)
Paluumuuttajat (n=99)				
Päivittäin	15	2	3	-
Muutamia kertoja/vk	11	10	5	5
Kerran viikossa	4	3	-	1
Muutamia kertoja/kk	3	6	3	1
Noin kerran/kk	1	3	-	-
Harvemmin kuin krt/kk	2	3	-	-
En juuri koskaan	-	3	1	-
Muut tulomuuttajat (n=46)				
Päivittäin	32	-	-	-
Muutamia kertoja/vk	18	-	-	5
Kerran viikossa	9	-	-	-
Muutamia kertoja/kk	-	5	-	-
Noin kerran/kk	5	-	5	5
Harvemmin kuin krt/kk	-	-	-	-
En juuri koskaan	-	9	-	-

Taulukko 3. Kuinka usein vastaaja on yhteydessä naapureihin ja millainen on yhteyden luonne lähikylissä?

on persoonallisuuskysymys, jolloin toiselle tutustuminen on helpompaa ja toiselle hankalampaa.

Kvantitatiivisessa aineistossa reilusti joka kolmas totesi niin lähikylisiin (45%) kuin ydinmaaseu-

dulle (41%) muuttaneista, että on hyvä pitää jonkinlaisia yhteyksiä naapureihin. Ilman yhteydenpitoa naapureittensa kanssa eli lähikyliin 11% ja ydinmaaseudulle 8% muuttaneista. Huomionarvoista on, että taloudellisissa vaikeuksissa elävät ihmiset olivat vähiten sosiaalisissa kanssakäymisissä naapureittensa kanssa eli he eristäytyivät sosiaalisesti. Vastaavasti naapureittensa kanssa kertoi viihtyvänsä koko aineistosta 12% (lähikylät 13% ja ydinmaaseutu 10%). Koko aineistosta noin yksi kymmenestä (9%) totesi muulla tapaavansa niin paljon ihmisiä, ettei enää jaksaa vapaa-aikanaan seurustella naapureittensa kanssa.

Paluumuuttajilla sosiaalinen verkosto ei ole laajempaa kuin muilla tulomuuttajilla. Ydinmaaseudulla asuvien sosiaaliset verkostot ovat laajempia kuin lähikylissä asuvilla niin paluukuinkin muillakin tulomuuttajilla. Vaikka lähikylissä on naapureita lähempänä ja ihmisiä enemmän, on kanssakäyminen kuitenkin varovaisempaa naapureiden kesken kuin ydinmaaseudulla. Naapuruston kanssakäymiseen oltiin kohteliaan tyytyväisiä, joukkoon tosin mahtuu realistisesti myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia. Muutoin naapuruussuhteissa ei ole mainittavaa eroa ryhmien välillä. Bauman (2002, 117) puhuu ”kohteliaasta välinpitämättömyydestä”, jota urbaani elämä edellyttää. Kohteliaan välinpitämättömyyden tavoitteena on estää ihmistä liiaksi vaivaamasta mieltään toisen asioilla. Se, ettei sekaannu toisten asioihin liiaksi, on samalla toive, että myös toisilta voi odottaa samanlaista suopeaa pidättyväisyyttä suhteessa itseän.

Paluumuuttajat niin ydinmaaseudulla kuin lähikyliin muuttaneista ilmoittivat kyselylomakkeessa olevansa eniten tekemisissä syntyperäisten kyläläisten kanssa. Paluumuuttajien sukusiteet selittänevät ainakin osaksi asiaa, mutta myös muilla tulomuuttajilla on helpompaa tutustua kylän syntyperäisiin asukkaisiin. Kiinnostavaa on se, että henkilöt, jotka ovat asuneet kylällä yli kaksi vuotta, näyttävät vähentäneen kanssakäymistään niin kylän sisällä kuin ulkopuolella. Vastaavasti yli

neljä vuotta asuneilla kontaktit ovat lisääntyneet. Mahdollista on, että perhetilanne (pienet lapset, vanhempainloman jälkeen paluu työelämään ym.) rajoittaa kontakteja perheen sisälle, eikä kyse ole tietoisesta vetäytymisestä ihmis-kontakteista. Voimaa ja aikaa ei ole kodin ulkopuolelle. (Taulukot 4 ja 5).

Mielenkiintoista on muuttaneiden suhde toisiinsa. Kaikista ydinmaaseudulle muuttaneista joka neljäs (25%) ja vastaavasti kaikista lähikyliin muuttaneista

YDINMAASEUTU	Asumisaika kylällä (%)		
	Enintään 2 vuotta	2–4 vuotta	Yli 4 vuotta
Paluumuuttajat (n=30)			
Syntyperäiset kyläläiset	17	13	30
1990-luvulla muuttaneet	-	-	-
Ei kumpienkaan	10	-	17
Ei osaa sanoa	3	3	7
Muut tulomuuttajat(n=22)			
Syntyperäiset kyläläiset	36	9	36
1990-luvulla muuttaneet	-	-	-
Ei kumpienkaan	5	5	-
Ei osaa sanoa	9	-	-

Taulukko 4. Ihmiset, joiden kanssa olette eniten tekemisissä ydinmaaseudulla?

LÄHIKYLÄT	Asumisaika kylällä (%)		
	Enintään 2 vuotta	2–4 vuotta	Yli 4 vuotta
Paluumuuttajat (n=99)			
Syntyperäiset kyläläiset	10	9	32
1990-luvulla muuttaneet	4	4	4
Ei kumpienkaan	11	5	13
Ei osaa sanoa	4	-	4
Muut tulomuuttajat (n=47)			
Syntyperäiset kyläläiset	17	17	21
1990-luvulla muuttaneet	2	2	11
Ei kumpienkaan	11	-	6
Ei osaa sanoa	6	4	3

Taulukko 5. Ihmiset, joiden kanssa olette eniten tekemisissä lähikylissä?

kaksi kymmenestä (18%) totesi ystäväystymisen toisten muuttaneiden kanssa olevan erittäin tai melko usein vaikeaa. Samat ihmiset myönsivät (ydinmaaseutu 20% ja lähikylät 18%) tutustumisen olevan vaikeaa myös syntyperäisten kyläläisten kanssa. Naiset totesivat miehiä useammin ystäväystymisen olevan vaikeaa. Yhdistävänä tekijänä näillä naisilla oli se, ettei heidän perheessään ollut tai enää ollut ala-ikäisiä lapsia. Asumisaika kylällä antaa viitteen siitä, kuinka sosiaalinen verkosto muotoutuu vähitellen. Koko aineistosta joka neljäs kertoi ystäviensä asuvan muualla kuin kyseisessä kylässä.

Lähikontrollia

Lähikontrolli tuli esille tässä aineistossa monimuotoisena. Tosiasia on, että ihmisten tekemisiä havainnoidaan. Asia näyttäytyi toisaalla sosiaalisena huolenpitoa, mutta toisaalla puolestaan kontrollina. Ihmiset totesivat haastatteluissa yleisesti, että ”naapurista seurataan, muttei kovin julkeasti”. Kyläläiset myönsivät hienovaraisesti sen, että kylällä yleensä tiedetään ainakin jotain toisten asioista, mutta myös, että itse kukin havainnoi naapureitaan. Syyksi lähikontrolliin ilmoitettiin se, onko naapurissa kaikki hyvin, kuten ”näkykö savuja”, ”näkykö valoja” jne. Jos naapuritalo näytti liian hiljaiselta, menttiin spontaanisti katsomaan, kuinka asukkaat voivat. Naapuruston liikkeen seuraamista perusteltiin huolenpidolla, ei uteliaisuudella tai juoruilunhalulla, jottei ”mene väli”. Seurannan kyläläiset ajattelivat olevan myönteisen asian, koska

vastaavasti kaupungissa asuimiseen ei kyläläisten mielikuvissa kuulu naapurista huolehtiminen. Seurannan ”kohteet”, erityisesti nuoret perheet, saattoivat kuitenkin kokea huolenpidon uteliaisuudeksi ja henkilökohtaisiin asioihin puuttumiseksi. Se, mistä ihmiset tiesivät, että kyläläiset juoruilevat, jäi herkästi toteamukseen ”Kylälähän sen tietää...”. Aavistus ja ehkä osallistuminen myös itse toisten ihmisten asioista puhumiseen, antoi aiheen oletukseen. Oletus muuttui vahvistukseksi siinä vaiheessa, kun joku kyläläisistä kertoi asianomaiselle, mitä hänen asioistaan puhutaan. Huomionarvoista on se, että mitä pidempään oli kylällä asunut, sitä luontevammin lähikontrolliin suhtauduttiin, ikään kuin se kuuluisi perinteeseen ja kulttuuriin. Näyttäisi siltä, että lähikontrolliin tottuu ja mukautuu, jolloin se ei enää siinä määrin häiritse kuin heti muutettua.

A. (haastattelija): ”Seuraavtko kyläläiset toistensa elämää ja ovatko ihmiset kiinnostuneita naapureistaan?”

Tarja: ”On kuin asuisi akvaariossa. Seurataan, missä meidän elämä menee. Naapureissa ärsyttää liiallinen uteliaisuus ja juoruilu ja puuttuminen meidän raha-asioihin.” (44-vuotias tulomuuttaja, ydinmaaseutu)

Tulomuuttajien sosiaalisesta kartasta kyläläiset olivat hyvinkin kiinnostuneita, ketä asukas tuntee kylällä entuudestaan tai keihin henkilöihin tutustuu. Sosiaalisissa suhteissa on siis merkitystä sillä, keitä tunnet ja keiden kanssa olet tekemisissä. Alla olevassa haastattelussa tuli esille vanhaa luokkajako-ajattelua, mutta se kertoo itse asiassa viiteryhmän merkityksestä

suhteessa muihin kyläläisiin.

A. (haastattelija): ”Seurataanko tänne muuttaneiden elämää?”

Väinö: ”Jaa...kylällä tulomuuttaneiden elämää aina seurataan, kenen ystävä on, kenen kanssa on. Haiskahtaako herralta, määrääleekö?” (47-vuotias paluumuuttaja, ydinmaaseutu)

Silloin, kun kyseessä ei ole lähisukulainen, naapurin konkreettiseen auttamiseen tai avun tarjoamiseen suhtaudutaan varovaisesti peläten asianomaisen loukkaantumista, ja että avun tarjoaminen koetaan tungettelevana. Kyläläiset odottavat, että avun tarvitsija pyytää apua suoraan erityisesti silloin, kun asia on arkaluontoinen. Yhteisö ikään kuin määrittelee arkaluonteiset henkilökohtaiset asiat, joiden suhteen on syytä olla varovainen.

A. (haastattelija): ”Pyytävätkö naapurit apua joihinkin asioihinsa ja onko auttaminen itsestään selvyys?”

Toivo: ”Auttaminen on sellaista perheittäistä perinnettä. Ne, jotka tunnetaan jo pitkältä ajalta ja sitten niiden lapset. Kyllä tuttavuus jotenkin hankaloittaa...Jos näkee, että apua tarvitsee, on jotenkin varovainen, ettei hankaloita suhteita. Vaikka lasten vaatetusta tai katon korjausta...Odottelee, jos vaikka pyytäisi. Kun huomataan, että joku tarvitsee apua, odotellaan vähän aikaa, miten se juttu etenee. Autetaan viiveellä, katsotaan pyytääkö se apua. Varovainen pitää olla avun tarjoamisessa, jottei väli mene. Autetaan heti, kun voidaan ja jos osataan.” (75-vuotias syntyperäinen kyläläinen, ydinmaaseutu.)

Haastatteluissa arkaluonteisiksi asioiksi määrittyivät taloudellisesti

sista vaikeuksista johtuvat asiat. Naapurit siis huomaavat avun tarpeen, esimerkiksi katon korjauksen, ja puhuvat keskenään siitä, mutta odottavat asianomaisen pyyntöä ”talkoisiin” mieluummin kuin tarjoavat tai ehdottavat apua. Jos avun tarvitsija ei kuitenkaan pyydä apua, joku kyläläisistä sovitusti ottaa asian puheeksi ohimennen avun tarvitsijan kanssa, ikään kuin idea asiasta olisi sillä hetkellä tullut. Näennäinen spontaanisuus on kuin avoin juoni. Kaikki osalliset tietävät asian oikean laidan, mutta sitä ei sanota ääneen. Oveluuden ansiosta kukaan ei menetä kasvojaan ja ”pysyy välit”. Olemassa on siis niin sanottu kaksoissidos, toisaalta ihminen todistaa olevansa avun tarpeessa (rikkinäinen ja vuotava katto), mutta toisaalta hän todistaa olevansa riittävän vahvan selviytyäkseen yksin (ei pyydä apua). Sama toistuu peilikuvana kyläläisten toiminnassa: he todistavat pystyvänsä auttamaan (talkoot), mutta väheksyvät taitojaan (”jos osattaisiin porukalla...”).

Lasten kuljettamiseen käytäntöä on puolestaan helppo organisoida. Perheet ovat silloin samanlaisessa elämäntilanteessa, joten vastavuoroisuus helpottaa perheiden arkea; kaikki osallistujat hyötyvät. Käytännön avussa on siis vastavuoroisuus tärkeää, jottei jää ”velkaan”, kuten sosiaaliselle pääomalle onkin tunnusomaista. Tämä olennainen asia tekee ymmärrettäväksi avun pyytämisen vaikeuden tai helpouden.

A. (haastattelija): ”Entäs miten lasten harrastukset ja muut liikkumiset? Lapsiperheillä taitaa auto olla välttämätön?”

Pirkko: ”Kimppakyyti täällä pelaa hyvin. Lapset viedään harrastuksiin vuorotellen. Koulun seinällä on lista, millaisia harrastuksia koululaisilla on ja milloin. Milloin on kyydin tarvis? Jokaista ei yksitellen haeta ja kuljeteta. Voi odotella sitten kirjastossa.” (37-vuotias paluumuuttaja, lähikylä.)

Kaupunkien lähikylissä asuvilla niin tulo- kuin paluumuuttajilla on enemmän sellaisia ihmissuhteita, joilta voi pyytää apua. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki nämä mahdolliset avun antajat asuisivat kyseisessä kylässä. Ne ihmiset, joilla on ystävien määrä vähäisin tässä aineistossa (tulomuuttajat ydinmaaseudulle), ovat valmiita muuttamaan pois kyseisestä kylästä. Tämä antaisi perheen muiden syiden lisäksi (muuttosyynä taloudelliset vaikeudet) aiheen olettaa, että ystävyysuhteet ankkuroivat ihmisiä alueelle. Muuttajat olivat kuitenkin yleisesti tyytyväisiä ihmissuhteittensa määrään suhteessa naapureihinsa. Pirkon kommentti ihmisten ja ihmissuhteiden merkityksestä kuvastaa vahvaa elämänasennetta.

Pirkko: ”Maalla tarvitaan toisia. Autetaan eikä makseta rahalla, vaan vastapalvelulla.” (37-vuotias paluumuuttaja, lähikylä.)

Sosiaalisilla suhteilla ja henkilökohtaisilla kokemuksilla oli merkitystä alueeseen ankkuroitumiseen ja yksilön hyvinvointiin. Jos kylä sai hyvän (8) arvosanan kouluasteikoilla 4-10, olivat kokemukset kylän asukkaiden kanssa tehdystä yhteistyöstä myönteisiä. Jos naapuruussuhteet koettiin hyväiksi, se vaikutti osaltaan haluun asua kyseisellä kylällä.

Yhteenveto

Maaseudulle muuttajien motiiveja ohjasi tässä aineistossa henkilökohtaisuus, taloudellisuus ja rationaalisuus. Eri tekijöillä on oma painoarvonsa, ja ne ovat yhteen kietoutuneita. Olennaista ei siis ole niinkään se, minne muutetaan, vaan miksi. Valinnat ovat usein kompromisseja ja neuvottelujen tuloksia. Tässä aineistossa muuttomotiiveiksi kerrottiin asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät motiivit sekä taloudelliseen tilanteeseen liittyvät muutokset. (Kytö 1998.) Asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät syyt tarkoittivat omakotitalon rakentamista, paluumuutto liittyi merkitykselliseen ympäristöön ja luontosuhteeseen. Suuri paluumuuttajien määrä kuvasti tonttipolitiikan lisäksi alueellista identiteettiä. On epätoimennäköistä, vaikka omakotitalon tontin saisi edullisesti, että kukaan vapaaehtoisesti palaisi vastenmieliseksi koetulle alueelle. Lapsiperheet halusivat asua omakotitalossa, jolloin asumiseen liittyy tietty väljyys. Perheet halusivat välittää lapsilleen konkreettisen työn tekemisen mallin (pihatyöt, kotieläimen hoito ym.), mikä koettiin helpommaksi maaseudulla kuin kaupungissa. Paikkaan kiinnittymisen konkreettisen työn kautta koettiin lisäävän jatkuvuuden ja kiinteyden tunnetta perheessä. Oma rauha ja luonnon läheisyys ovat yleisesti arvostettavia tekijöitä asuinpaikkaa valittaessa (Haliseva-Soila 1993; Pekkanen et al. 1997). Luonnon merkitys näyttäytyi vapautena, jolloin se on vastakohta arjen si-donnaisuudelle.

Taloudelliseen tilanteeseen liittyvä muuttosyy koostui pak-

komuutosta, jolloin maaseutu tarjosi muuttajalle ikään kuin turvan selviytyä ehkä useita vuosia kestävästä hankalasta elämäntilanteesta. Ympäristölle asetettiin tervehdyttävä ja terapeuttinen tehtävä elämässä selviytymisessä (vrt. luontosuhde).

Maaseudulla tunnetaan kiinnostusta ja mielenkiintoa toisia kohtaan, mikä tulkitaan usein yhteisön kontrolliksi. Sosiaaliset suhteet ovat merkityksellisiä kylään muuttajille, koska sillä on suoraan vaikutusta siihen, millainen sosiaalinen asema hänelle yhteisössä muodostuu, millaista tietoa hän saa ja myös, miten hän

saatua tietoa tulkitsee. Huomioitavaa on, että sosiaalisten suhteiden merkitys on voimakasta muutoinkin yhteiskunnassa. Sosiaaliset suhteet voivat muuttaa yksilöiden ajatuksia, ja yksilö voi muuttua tapaamiensa ihmisten vaikutuksesta. Vuorovaikutuksessa on tärkeää verbaalisen kommunikaation lisäksi nonverbaalinen kommunikaatio. Vuorovaikutus edellyttää sosiaalista taidokkuutta ja sujuvuutta erilaisissa kommunikaatio-tilanteissa. Sosiaaliset verkostot kuvaavat, kuinka ihmiset liittyvät yhteen ja erottautuvat eli järjestävät arjen sosiaalista todellisuutta. Sosiaaliset verkostot mahdollis-

tavat myös sosiaalisen sulkeutuneisuuden yhteisössä. Jos kylän asukkaiden välillä on jännitteitä, ennakkoluuloisten asenteiden voisi ajatella vähenevän ajan ja tuttuuden myötä. Tämä toteutunee kuitenkin vain, jos henkilökohtaiset kontaktit toteutuvat riittävän usein, ovat riittävän kestoisia, ja henkilöt ovat tasa-arvoisia suhteessa toisiinsa.

Lähteet

- Bauman, Z. Notkea moderni. Tampere: Vastapaino. 2002.
- Ervasti, H. Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. JANUS vol. 12 (3) 2004, 298-318. 2004.
- Eskola, J. & Suoranta, J. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 1998.
- Haliseva-Soila, M. Maaseudun uudet asukkaat. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoki. Julkaisusarja A:2.1993.
- Jackson, P. & Warr, P. "Mental Health of Unemployed Men in Different Parts of England and Wales." *British Medical Journal* 295 (6597), 525-534.1987.
- Kytö, H. Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvuilla. Muuttoaikeet hyvinvointiteoreettisesta näkökulmasta. Helsinki: Suomen kuntaliitto. 1998.
- Ojankoski, T. Oikea pieni kaupunki. Maantieteen ja asukkaiden näkökulma suomalaiseen pikkukaupunkiin. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. 1998.
- Pehkonen, A. Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A 26. Helsingin yliopistopaino. 2004.
- Pekkanen, J., Maijala, O., Piispanen, E. & Lehtonen, H. Maaseudun kilpailukykyisyys. Esimerkkinä Hämeenlinnan seutu. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus. Rakennetun ympäristön tutkimuslaitos. Espoo. 1997.
- Pohjola, A. "Asiakas sosiaalityön määrittäjänä." Teoksessa *Suomalainen sosiaalityö. Sosiaalipolitiikka 1990:2*. Jyväskylä: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 145-156. 1990.

Väestön ikääntymisen tuomat haasteet

Elli Heikkilä

Kunnallisalan kehittämissäätiön 15-vuotisjuhlaseminaarissa, joka pidettiin helmikuussa 2005 Helsingissä, tuotiin esiin väestön ikääntymisen haasteet yhteiskunnallemme, erityisesti kunnille. Säätiön mukaan maan kilpailukykyä heikentää väestön ikääntyminen ja sitä vahvistaa osaaminen. Kumpikin on kunnille haasteellinen asia.

Etlan toimitusjohtaja Pentti Vartia käsitteli esitelmässään globalisaatiota ja totesi, että työn, pääoman ja yrittäjien liikkeet ovat tärkeitä. Suomen taloushistoriassa tiedetään ulkomaisten yrittäjien merkittävä rooli maassamme. Myös modernisaatio eli tiedon, taidon, tieteen ja kulttuurin siirtyminen maasta toiseen on keskeinen osa globalisaatiota. Hän nosti esiin myös käsitteen kansallisvaltioiden järjestelmäkilpailusta, jossa huomioidaan mm. maiden sosiaali- ja eläkejärjestelmät, verotus ja terveydenhuolto. Hän kysyi, onko Suomi hyvä sijaintipaikka yrityksille ja ihmisille. Tähän hän vastasi, että Suomi on menestystarina, mutta meidän on ansaittava menestys aina uudelleen.

Yljohtaja Tarmo Pukkila sosiaali- ja terveysministeriöstä toi esiin sen, että vuoteen 2030 men-

nessä työikäinen väestö vähenee Euroopassa 9 % ja Japanissa 16 %. Vastaavana aikana Euroopan väestö vähenee 8 % ja Japanin 5 %. Euroopan kohdalla on kyse väestön vähenemisestä kymmenillä miljoonilla ja Japanissa noin 5 miljoonalla. Globalisaatiosta puhuttaessa hänen mukaansa mitkään ulkomaiset lisätuotot eivät korvaa työpaikkojen menetystä maailmalle. Erityisenä huolenaiheena esitelmässä tuli tieto siitä, että maamme 15-19 -vuotiaista nuorista noin 20 000 ei ole työssä eikä koulutuksessa. Heidän uhkana on syrjäytymisvaara.

Kunnanjohtaja Tarmo Aarnio Kirkkonummelta edusti kuntaa, joka saa muuttovoittoa. Tulijat ovat koulutettua ja hyvätuloista väkeä. Vuonna 2004 kunnan väestö kasvoi 3.5 % ja kunta sai yli 1 000 uutta asukasta. Muuttajat ovat nykyään etupäässä pääkaupunki-seudulta, kun taas 1990-luvulla he tulivat maakunnista. Kuntaa leimaa kaksikielisyys, sillä 20 % väestöstä on ruotsinkielisiä. Tämän johdosta kunta tarjoaa kaikki keskeiset palvelut myös ruotsinkielellä. Kunnan vetovoimatekijöinä ovat hyvä yhdyskuntasuunnittelu ja kaavoitus sekä viihtyisyys. Aarnio totesi Kirkkonummen väestön

olevan juuretonta, sillä vain 10 % aikuisväestöstä on kirkkonummelaisia.

Kaupunginjohtaja Timo Halonen edusti Kuusamoaa, Koillis-Suomen aluekeskusta, jota on kohdannut muuttotappio. Väestönkehitys on ollut negatiivista huolimatta siitä, että kunta on toiminnossaan, kuten tietoteollisuudessa, innovatiivinen. Väestö on vähentynyt keskimäärin 150 henkeä vuodessa viimeisten kymmenen vuoden aikana. Poismuuttajat ovat 15-29 -vuotiaita ja muutto on siten valikoivaa. Kuntasektorilta on jäämässä lähitulevaisuudessa eläkkeelle 40 % työntekijöistä ja huolen aiheena on, mistä löytyy uudentava tekijä. Tärkeä kysymys on myös, miten saataisiin paluumuuttajia kuntaan. Timo Halonen totesi, että kunnan on todennäköisempää saada tulomuuttajia juuri entisistä kuntalaisistaan kuin aivan uusista tulokkaista.

Seminaariesitelmät löytyvät kokonaisuudessaan osoitteesta <http://www.kaks.fi>.

Siirtolaisuusmuseohanke edistyy

Kuluneen talven aikana suunnitelmat valtakunnallisen Siirtolaisuusmuseon aikaan saamiseksi Seinäjoen Kalajärvelle ovat edistyneet. Tähän vaikutta osaltaan se, että Peräseinäjoen kunta ja Seinäjoen kaupunki yhdistyivät vuoden 2005 alussa.

Syksyllä pohjalaiset kansanedustajat tekivät raha-asia-aloitteen 100000 euron osoittamisesta Siirtolaisuusmuseota varten. Aloitteen ensimmäinen allekirjoittaja oli kansanedustaja Jukka Vihriälä. Hyväksyessään v. 2005 talousarvion eduskunta piti Siirtolaisuusmuseohanketta tärkeänä ja varasi sitä varten opetusministeriön pääluokkaan kansanedustajien esittämän määrärahan. Myös EU:lta ja muista lähteistä tullaan hakemaan avustusta aluekehitystä, työllisyyttä ja matkailua tukeviin tarkoituksiin. Monet ulkosuomalaiset ja heidän jälkeläisensä ja järjestönsä ovat ilmoittaneet halunsa tukea hanketta.

Syksyllä 2004 Siirtolaisuusmuseon sisällön suunnitteluun saatiin mukaan alunperin Seinäjoelta kotoisin oleva kirjailija ja dosentti Kirsti Manninen. Hän on kirjoittanut mm. tv-sarjan ”Hovimäki” sekä suunnitellut Loimaan Maatalousmuseon sisältöä.

Kalajärvelle on tavoitteena luoda ensimmäisessä vaiheessa ulkoilmamuseo Maailman raitti, joka jakaantuisi seuraavasti: 1. Amerikan raitti, 2. Ruotsin ja Euroopan raitti, 3. Afrikan ja Oseanian raitti, 4. Venäjän ja Siperian raitti sekä 5. Raitti Suomeen (maahanmuutto).

Syksyllä 2004 Ilmajoella purettu Matti Hakalan ”Amerikan talo” odottaa nyt Kalajärven rannalla pystytystä. Kuvassa vasemmalta kunnallisneuvos Aaro Harjunpää, käsikirjoituksen tekijä, dosentti Kirsti Manninen ja Seinäjoen kaupungininsinööri Marko Olli.

Hankkeen pääasiallisena toimijana on Siirtolaisuusmuseon Tukiyhdistys ry, jonka puheenjohtajan toimii kansanedustaja Paula Risikko Seinäjoelta.

Myös ruotsinsuomalaiset ovat tulossa mukaan Siirtolaisuusmuseon suunnitteluun. Ruotsinsuomalaisten Arkiston varapuheenjohtaja Suvi Virkamäki ja johtaja Erkki Vuonokari kävivät tutustumassa hankkeeseen Kalajärvellä. Ilkka-lehti teki vierailusta haastattelun, jolloin Suvi Virkamäki ja Erkki Vuonokari kuvattiin lehden toimitalon edessä Seinäjoella.

Tärkeä yhteistyötaho on Seinäjoella toimiva Etelä-Pohjanmaan Maakuntamuseo. Ulkosuomalaisista yhteistyökumppaneista merkittävää on ruotsinsuomalaisten näkyvä mukaantulo hankkeeseen. Tammikuussa 2005 Ruotsinsuomalaisten Arkiston edustajat vierailivat Seinäjoella. Todettakoon myös, että Australian suomalaiset tekivät suuren esinelahjoituksen Siirtolaisuusmuseolle toukokuussa 2004, ja vuoden lopulla saatiin merkittävä lahjoitus New Yorkissa kuolleen pohjalaissiirtolaisen Vieno Williamsin pojalta Ericiltä.

Peräseinäjoen kunta varasi siirtolaisuusmuseota varten maa-alueen Kalajärven rannalta. Seinäjoen kaupungille on tehty esitys määräalan osoittamisesta tästä varauksesta. Maa-alueeksi on suunniteltu 6 ha, josta käyttökelpoista olisi noin 4 ha, läheltä karavaanaripuistoa ja uimarantaa. Seinäjoen kaupungininsinöörin mukaan alueen luovuttamiselle ei ole kaavoituksellisia tai muita esteitä, sillä Peräseinäjoen kunnassa alue oli varattu matkailua ja vapaa-ajanviettoa palveleviin tarkoituksiin.

Mikäli Seinäjoen kaupunki osoittaa tontin kevään kuluessa, ensi kesänä olisi tarkoitus pystyttää Amerikan raitin ensimmäinen rakennus. Se on Ilmajoelta siirretty Matti Hakalan 100 vuotta sitten Amerikassa ansaitsemillaan rahoilla rakentama amerikkatalo.

Varojen keräys Siirtolaisuusmuseota varten on käynnissä Siirtolaisuusmuseon Tukiyhdistys ry:n toimesta. Yhdistys järjestää Seinäjoen Taidehallissa amerikansuomalaisen taiteilijan Rea Nurmen näyttelyn ”Yli seitsemän meren”,

jonka avajaiset olivat 8.3.2005. Taideteosten myyntituloista suuri osa käytetään Siirtolaisuusmuseon hyväksi.

Siirtolaisuusmuseon Tukiyhdistyksen esite ilmestyy kevään kuluessa, samoin kuin Juha Nieme-

län parhaillaan työstämä siirtolaisuusmuseon kotisivu, jonka osoite on <http://www.siirtolaismuseo.fi>

Esa Hakala 70 vuotta

Puuseppämestari Esa Hakala täyttää 70 vuotta 1.4.2005 Lake Worthissa, Floridassa. Hän on syntynyt Ilmajoella ja on seurannut isoisänsä Matti Hakalan esimerkkiä lähtiesään perheineen siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin vuonna 1969. Siitähän on tullut kuluneeksi jo reilut 35 vuotta.

Esa Hakala on tehnyt merkittäviä arkisto- ja esinelahjoituksia Siirtolaisuusinstituutille ja Seinäjoelle suunniteltua Siirtolaisuusmuseota varten. Hakalan ehdotuksesta hänen isoisänsä 100 vuotta sitten rakentama talo aiotaan siirtää museoalueelle edustamaan Suomeen palanneen siirtolaisen saavutuksia.

Siirtolaisuusinstituutti onnittelee Esa Hakalaa kiittäen erinomaisesta yhteistyöstä!

Olavi Koivukangas

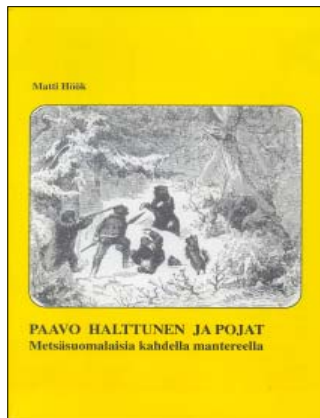
Väitös

Siirtolaisuusinstituutin erikoistutkija Aini Pehkonen väitteli Helsingin yliopistossa 25.2.2005. Väitöskirjan teemana oli Kylä kutsuu...Tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Vastaväittäjänä toimi professori Pauli Niemelä Kuopion yliopistosta ja kustoksena professori Synnöve Karvinen-Niinikoski Helsingin yliopistosta. Hankkeen päärahoittajana oli maa- ja metsätalousministeriö.

Uusi teos metsäsuomalaisista

Matti Höök: Paavo Halttunen ja pojat. Metsäsuomalaisia kahdella mantereella. Markkinointihaukka, Kerava, 2004. 194 s.

Tämän päivän Suomessa metsäsuomalaisten historiaa, elämänmuotoa ja elinoloja ei tunneta kovinkaan yleisesti. Monille metsäsuomalainen on joko epä-määräinen tai kokonaan tuntematon käsite. Kysymyksen on 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alkupuoliskolla pääosin Savosta Keski-Ruotsin suuriin metsiin ja sieltä Norjaan ja aina Amerikkaan saakka muuttaneista suomalaisista ja heidän jälkeläisistään.

Tervetullut lisä suomalaiseen metsäsuomalaiskirjallisuuteen on äskettäin julkaistu Matti Höökin teos ”Paavo Halttunen ja pojat. Metsäsuomalaisia kahdella mantereella”. Tieteellinen tutkimus teos ei varsinaisesti ole, vaan yhdistelmä faktaa ja fiktiota, jossa metsäsuomalaisten elämää eri aikoina on kuvattu sekä kuvitteellisten että todellisten henkilöiden kautta – romantiikkaakaan unohtamatta.

Teoksessa on kuvattu lyhyesti mm. Ruotsiin tapahtunutta

muuttoa ja siihen vaikuttaneita syitä, elinkeinoja, vaateetusta, ruokakulttuuria, metsästystä, kalastusta ja taikauskia. Pääosin tekstin faktinen puoli tukeutuu sekä vanhempaan että uudempaan metsäsuomalaistutkimukseen ja antaa metsäsuomalaisten elämästä joitakin asiavirheitä lukuun ottamatta verraten todentuntuisen kuvan. Näistä kuvauksen asiavirheitä voisi esimerkkinä mainita, että kaskenkaadossa ei ole käytetty justeeria, vaan kirvestä eivätkä pärekatot ole kuuluneet 1600-luvun kansanomaisiin rakennuksiin. Myös käsite rantasauna sopii huonosti 1600-luvun Amerikan metsäsuomalaisten rakennuskäsitteistöön eikä orrella olevia reikäleipiä yleensä voi yhdistää savolaistaloon. Metsäsuomalaisille tärkeä kaskiviljely erityyppisine kaskineen ja kaskivuoroviljelyineen on myös ollut kuvattua huomattavasti monimuotoisempi ilmiö. Toisin kuin teoksessa sanotaan, kaskia poltettiin yleisesti vielä 1700-luvullakin. Viimeiset kasket monilla paikkakunnilla muistetaan 1800-luvun lopulta.

Kirjoittaja on kuvannut myös melko voimakkain sanavalinnoin suomalaisten ja ruotsalaisten keskinäisiä suhteita. Taustalla on perimätieto, joka kertoo näiden kansanosien rajuista yhteenotoista, joissa ihmishenki ei paljoakaan ole maksanut. Vihamielisyyttä lietsoi merkittävällä tavalla vielä vuoriteollisuuden ja kaskia viljelevien suomalaisten törmäys metsänkäytössä. Valtiovalta asettui tässä vuoriteollisuuden puolelle ja lakeja säätämällä halusi turvata sen edut. Vuoriteollisuusalueilla perinteisen kaskiviljelyn kieltäminen ja rajoittaminen pakotti monet

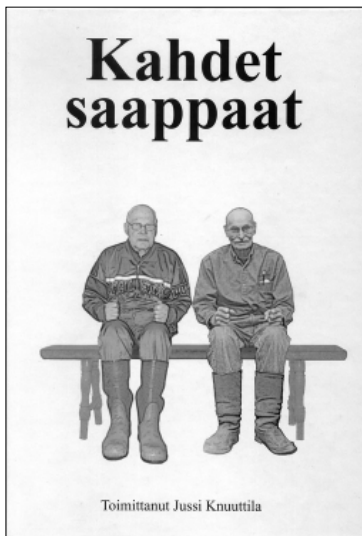
suomalaiset lopulta jättämään kotinsa.

Teoksessa on esitelty myös tunnettuja metsäsuomalaisia. Omat lukunsa ovat saaneet mm. K.A. Gottlund, metsäsuomalaisten Aleksis Kiveksi kutsuttu Dan Andersson, Ruotsin pitkäaikainen pääministeri Tage Erlander ja originelleista elämäntavoistaan tunnettu Niitahon Jussi. Amerikassa tunnetuiksi tulleista metsäsuomalaisista mainitaan John Morton (Marttinen). Hän oli yksi Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista, jonka isoisän isän sanotaan olleen lähtöisin Rautalammilta. Tämä käsitys Rautalammista Morton-suvun lähtöpaikkakuntana on elänyt kauan, mutta on uudemman tutkimuksen valossa osoittautumassa vääräksi. Marttisten sukua tutkinut Jarmo Paikkala on todennut, että Rautalammien emäseurakunnan alueelta ei 1500-luvulta eikä 1600-luvun alusta, sen paremmin kuin myöhemmiltäkään ajoilta, löydy Marttisista. Ainoat tiedot vanhan Suur-Rautalammien alueelta suvusta ovat nykyisen Petäjäveden ja Kannonkosken alueelta. (Paikkala Jarmo. Marttinen, sukukirja I – suvun historiaa vuoteen 1900. Marttisten sukuseura ry. Saarijärvi 2004, s. 332). Mikäli nimi Morton on yhdistettävissä Marttiseen, niin tätä sukua on asunut eniten Etelä-Savossa, josta valtaosa esimerkiksi Vermlantiin muuttaneista savolaisista oli lähtöisin.

Teos on sujuvasti kirjoitettu ja antaa kirjoittajansa näköisen kuvan metsäsuomalaisista ja heidän asuinseuduistaan niin menneinä vuosisatoina kuin nykyaikanakin.

Eero Sappinen

Arjen sankareita

Jussi Knuutila (toim.): Kahdet saappaat. Agrilaari Oy, Seinäjoki, 2004. 143 s.

Kahdet saappaat on komea muistelmateos, jossa kaksi sukulaismiestä kertoo vuorotahtiin elämänsä vaihteista talollisen poikana, sotilaina, maanviljelijöinä ja isäntämiehinä. Teos on omistettu niille, jotka lähtivät Amerikkaan paremman elämän perään, mutta myös niille, jotka jäivät tänne. Elämän tapahtumat eri maanosissa asuvilla ja eri armeijoissa sotineilla suomalaismiehillä kulkevat hämmästyttävästi toisiaan vastaavina, kun niitä kirjan lehdillä muistelevat Edwin Takala (s. 1917 Minnesotassa) ja Väinö Knuutila (s. 1919 Nurmossa).

Harvoin olen tavannut muistelmateosta, joka olisi yhtä mielenkiintoinen ja sitä paitsi hauska kirjotettu. Ei pitkiä jorinoita vaan napakoita tarinoita ja mainioita valokuvia sukulaisista, saunoista, riiuureissuista, maatöistä, hevo-

sista, traktoreista, susijahdeista, puimurin tulipaloista – kaikesta siitä, mistä maaseudun miesten elämät on tehty. Ankariakin aikoja on eletty rapakon molemmin puolin, mutta kumpikin on selvinnyt hengissä toisesta maailmansodasta ja sodanjälkeisen maatalouden ja maaseudun murroksesta.

Teoksen tekee erittäin kiinnostavaksi se, että kumpikin muistelijalla on samaa härmäläistä Rannanjärven sukua ja kertoo elämästään iskevällä pohjalaisen miehen kielellä. Erityisen onnistunut on minusta idea juokuttaa kahden muistelijan tarinoita rinnatusten. Joka aukeamalla lukija palkitaan oivaltamisen ilolla. Kahdet saappaat onkin harvinaisen komea kunnianteko talonpoikaisille juurille ja arjen sankareille.

Kirsti Manninen

Ulkosuomalaisen tarina -ohjelma palkittu

Filmihallin tuottamaa televisiosarjaa, Ulkosuomalaisen tarina, on esitetty nyt Yleisradion TV2-verkossa 24 puolen tunnin jaksoa. Yhteistyökumppanina taustavoimissa on myös ollut Siirtolaisuusinstituutti. Ulkosuomalaisen tarina saavutti suuren suosion katsojien keskuudessa. Heitä on ollut yhteensä lähes 12 miljoonaa (11 720 000).

Paraguayn viidakkosuomalaisista kertova osa sai huimat 734 000 katsojaa ensiesityksessä, ja vielä yleisön pyynnöstä esitetyssä uusinnassakin lähes puoli miljoonaa katsojaa. Se on katsojaluvuissa dokumenttiohjelmien ehdotonta kärkeä. Paraguayn viidakkosuomalaiset valittiin lisäksi asiantuntijaraadin toimesta kaikkien valtakunnanverkkojen kanavien dokumenttiohjelmien joukosta niiden viiden parhaan dokumentin joukkoon, joille myönnettiin Telvis-kunniakirja suorassa televisiolähetyksessä.

Suureksi osaksi juuri Ulkosuomalaisen tarinan ansiosta, Yleisradion TV2 ohjelmajohtaja Päivi Kärkkäinen nimitti tuottaja Antti Välikankaan vuoden 2004 Kumppaniksi ja myönsi hänelle kannustusstipendin. Ulkosuomalaisen tarinassa on taas uusien jaksojen tuotantokausi aluillaan. Seuraavat 12 uutta digitaalista jaksoa lisäpalveluineen ovat valmiita esitettäväksi syksyllä 2007.

Tuottaja Antti Välikangas
Filmihalli Oy

Kylä kutsuu...

Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle

Aini Pehkonen: Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A26. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2005, 180 s. 20 €

Muuttoliike vilkastui Suomessa voimakkaasti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vaikka kasvukeskukset vetivät väkeä puoleensa, oli ihmisiä, jotka muuttivat niin sanotusti vastavirtaan – maaseudulle. Miksi ihmiset muuttivat maaseudulle?

Muuttamista maaseudulle ohjasivat asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät motiivit: omakotitalon rakentaminen/ostaminen, luontosuhde ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvät muutokset: työttömyys ja ylivelkaantuneisuus. Koko tutkimusaineistossa oli suuri määrä paluumuuttajia, jotka muuttivat takaisin kotiseudulle. Koetun alueellisen identiteetin lisäksi paluumuutto antaa viitteitä myös vallitsevasta tonttipolitiikasta.

Sosiaalisen verkoston merkitys maaseudulla tuli esille yhteistoimintana ja toimivina sosiaalisina suhteina. Kyläyhteisössä huolenpidon ja kontrollin raja on jännitteinen. Yleisesti ihmiset pelkäsivät juoruilua ja ”puheita”. Ohuella lähikontrollilla ja huolenpidolla oli intressien yhteys, sillä kyläyhteisölle on solidaarisesti tärkeää, että myös naapurilla menee hyvin.

Tilaukset • Orders:

Siirtolaisuusinstituutti • Institute of Migration
Linnankatu 61, 20100 Turku, Finland
puh./tel. 02-2840 440, fax: 02-233 3460
internet: <http://www.migrationinstitute.fi>
email: shaalto@utu.fi